

ODPUST OBVEZNOSTI V OSEBNEM STEČAJU

Jaka Cepec,

*univerzitetni diplomirani pravnik, doktor pravnih znanosti,
docent na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani*

1. UVOD

Osebni stečaj in postopek odpusta obveznosti sta bila v slovenski pravni prostor uvedena s sprejetjem Zakona o finančnem poslovanju, postopkih zaradi insolventnosti in prisilnem prenehanju (ZFPPIPP) leta 2008.¹ Po osmih letih uporabe zakona in po skoraj trinajst tisoč začelih postopkih osebnega stečaja je zakonodajalec z novelo ZFPPIPP-G² v ureditev osebnega stečaja in odpusta obveznosti prinesel pomembne novosti.

Osebni stečaj in postopek odpusta obveznosti sta v svojem bistvu dva ločena postopka, ki bi lahko brez vsakršnih težav obstajala eden brez drugega in na njiju kot na enoten postopek gledamo pravzaprav šele zadnjih 40 let. Namen osebnega stečaja je oblikovanje skupnega foruma, v katerem se upnikom na zakonsko urejen način skušajo poplačati terjatve iz premoženja insolventnega dolžnika. Cilj osebnega stečaja je torej enak ciljem stečajnega postopka nad pravno osebo. Temeljna razlika je v tem, da fizična oseba po koncu stečajnega postopka seveda ne preneha. Postopek osebnega stečaja je primerjalnopravno razmeroma podoben, saj gre za sistem organizirane prodaje premoženja insolventnega dolžnika in razdelitev tega premoženja med njegove upnike. Temeljne razlike med pravnimi redi so utemeljene prav na dejstvu, da fizična oseba

¹ Uradni list RS, št. 126/07 in nasl. Tehnično gledano je bil osebni stečaj možen tudi že v preteklosti, saj je stečaj samostojnega podjetnika in osebno odgovornega družbenika urejal že Zakon o prisilni poravnavi, stečaju in likvidaciji (ZPPSL, Uradni list RS, št. 67/93 in nasl.). Glej L. Ude, nav. delo, str. 1353, ali N. Plavšak in drugi, nav. delo, str. 116. Dodatno Z. Skubic, nav. delo, str. 6, opozarja, da je z vstopom Slovenije v EU v Sloveniji začela veljati Uredba Sveta št. 1346/2000 o postopkih zaradi insolventnosti (Uradni list EU L 141, 5. junij 2015), kar je pomenilo, da bi lahko slovenski državljani prenesli svoje prebivališče v eno od držav članic EU in tam začel postopek osebnega stečaja.

² Uradni list RS, št. 27/16.

po koncu stečaja ne preneha in so torej v obsegu in vrsti premoženja, ki ga lahko dolžnik izvzame iz stečajne mase, in vprašanju, ali pravni red dolžniku omogoča nekakšen postopek finančne reorganizacije, v katerem se insolventni dolžnik skuša z upniki dogovoriti za obseg in način plačila terjatev, v zameno pa lahko obdrži vsaj del svojega, iz stečaja sicer neizvzetega premoženja.

Postopek odpusta obveznosti je poseben postopek, v katerem pravni red preza-dolženi fizični osebi brez soglasja upnikov ter pod vnaprej predpisanimi pogoji in postopku omogoči odpust njenih obveznosti do upnikov. Pravne ureditve postopka odpusta obveznosti so med pravnimi redi zelo različne. Od tradicionalno dolžniku prijaznemu sistemu v ZDA, kjer v praksi ovir za odpust obveznosti pravzaprav ni, do številnih pravnih redov, ki odpusta obveznosti sploh ne poznajo ali pa zanj določajo stroge pogoje oziroma omejitve, tako pri vprašanju, kdaj je odpust sploh dovoljen, kot tudi v obsegu odpusta. V prispevku so predstavljeni glavni razlogi za sistemsko različne pristope do odpusta obveznosti.

Čeprav je bilo o osebnem stečaju pri nas že veliko napisanega, saj grob pregled literature na knjižničnem spletnem portalu Cobiss izpiše skoraj sto različnih prispevkov,³ še vedno primanjkuje temeljne teoretične literature o namenu, ciljih in zlasti temeljnih gradnikih postopka osebnega stečaja ter predvsem postopka odpusta obveznosti.⁴ Prispevke v slovenski literaturi lahko razdelimo v štiri kategorije. V prvo kategorijo spadajo znanstveni in strokovni prispevki, napisani pred obstojem pozitivnopravne ureditve osebnega stečaja,⁵ v katerih avtorji razčlenjujejo vprašanje (ne)potrebnosti ureditve osebnega stečaja v Sloveniji. Med avtorji najdemo tako zagovornike osebnega stečaja⁶ kot tudi skeptike in deloma celo nasprotnike postopka osebnega stečaja.⁷ V drugi, najobsežnejši del, strokovne (in deloma) znanstvene literature lahko uvrstimo

³ Od tega sicer razmeroma velik odstotek zavzemajo različna diplomska dela študentov poslovnih ved.

⁴ Teoretična izhodišča osebnega stečaja in postopka odpusta obveznosti so tudi v mednarodnem okolju predmet širšega znanstvenega raziskovanja zadnjih 20 let. Glej na primer B. Adler, B. Polak, A. Schwartz, nav. delo. O podobni težavi o pomanjkanju teoretične literature pišejo tudi hrvaški avtorji. Glej na primer D. Bodul in drugi, nav. delo.

⁵ Glej: L. Ude, nav. delo; L. Varanelli, nav. delo (2005 in 2007); M. Šlamberger, nav. dela (2005, 2006, 2007(a) in 2007(b)), M. Kos, nav. delo in Z. Skubic, nav. delo.

⁶ L. Ude, M. Šlamberger, M. Kos.

⁷ L. Varanelli je bil do ideje o uvedbi postopka osebnega stečaja in predvsem odpusta obveznosti skeptičen v prispevkih leta 2005, 2007 in 2008, saj je menil, da kot družba za osebni stečaj in predvsem odpust obveznosti še nismo zreli, Hkrati je poudarjal, da bo prihajalo do številnih zlorab in do bistveno prešibkega položaja upnika, kar bi lahko vodilo v precejšnje zmanjšanje dostopa do kreditov pri mikro družbah in samostojnih podjetnikih. Po dobrih sedmih letih uporabe osebnega stečaja lahko sklenemo, da posledice uvedbe sicer niso tako zelo dramatične, kot je napovedoval Varanelli, da pa se ves čas resnično spopadamo s strahom, da osebni stečaj dolžnikom omogoča zlorabo postopka in oškodovanje upnikov.

prispevke, ki pojasnjujejo posamezne institute osebnega stečaja in ki so bili spisani razmeroma kmalu po začetku veljavnosti ZFPPIPP.⁸ V tretjo skupino spadajo strokovni članki s praktično vsebino, ki obravnavajo predvsem aktualne težave, ki se pojavljajo v sodni praksi.⁹ V zadnjo skupino uvrščam druge, predvsem znanstvene članke, ki so obravnavali posamezno temo oziroma institut osebnega stečaja. Dugar (2014) je tako analiziral vprašanje izigravanja zakoncev pri prenosu premoženja, Keresteš (2010) pa vprašanje ekonomske analize spodbud dolžnikov v postopku odpusta obveznosti.

Namen tega prispevka je zapolniti vrzel v slovenski literaturi s področja osebnega stečaja, predvsem z vidika: 1. obravnave nekaterih temeljnih teoretičnih izhodišč in dilem osebnega stečaja ter postopka odpusta obveznosti; 2. predstavitve nekaterih empiričnih podatkov o postopkih osebnega stečaja v Sloveniji, ki nakazujejo na nekatere značilnosti slovenskega insolvenčnega prostora; ter 3. analize dosedanje sodne prakse s področja postopkov odpusta obveznosti.

V sklepnem delu članka obravnavam še novosti, ki jih v postopek osebnega stečaja in predvsem v postopek odpusta obveznosti prinaša novela ZFPPIPP-G.

2. *RATIO* OSEBNEGA STEČAJA IN POSTOPKA ODPUSTA OBVEZNOSTI

Zgodovinsko je bila prezadolženost posameznikov razumljena kot anomalija in posledično povezana predvsem z veliko stigmo za prezadolženega posameznika in z njegovim ostrim kaznovanjem.¹⁰ Sistemi oziroma kulture, ki prezadolženost enačijo z deviantnostjo, odpustu obveznosti seveda niso naklonjeni in ga sistemsko zavračajo ali pa vsaj izjemno omejujejo, vse v skladu z antično Ezopovo basnijo:

»Ob hudej zimi pride kobilica k svoji sosedu — mravlji. ‚Draga sosedu,‘ reče jej, ‚dajte mi malo jesti, ker lakota me grudi in nimam nič hrane.‘ ‚Ali si nisi hrane za zimo nabirala?‘ vpraša jo mravlja. ‚Nisem utegnila,‘ odgovori kobilica. ‚Nisi utegnila? Dragi sosedu, kaj si pa vendar delala?‘ — ‚Pela sem

⁸ D. Dubrovski, nav. delo; J. Sladič, nav. delo; L. Varanelli, nav. delo (2008); J. Murgel, nav. dela (2009(a), 2009(b) 2010 in 2011); M. Lajevec, nav. delo (2009); K. Vodopivec, nav. delo (2009(a) in 2009(b)); N. Plavšak, nav. delo (2008 in 2012); M. Šlamberger, nav. delo (2008 in 2009); N. Weber, nav. delo; T. Radinja, nav. delo; L. Selinšek, nav. delo, itd.

⁹ A. Markovič, nav. delo; M. Lajevec, nav. delo (2012); Z. Skubic, nav. delo (2016); A. Napotnik, nav. delo; D. Volk, nav. delo (2014 in 2016(a) in 2016 (b)); B. Lajevec, nav. delo; itd.

¹⁰ Insolventni dolžniki so bodisi izgubili življenje, upniki so dolžnike ali člane njihove družine zaslužnili in/ali telesno kaznovali, tudi pohabili. Podrobneje o zgodovinskem razvoju glej na primer J. Cepec, nav. delo (2016b).

in godla. ‘Dobro,’ reče mravlja, ‘ker si poleti godla, pa po zimi pleši!’ Kdor ne dela, naj tudi ne je.«

Po drugi strani sta tako teorija kot tudi praksa že v rimskih časih začeli razlikovati med »goljufovimi« in »poštenimi« dolžniki in jih je tudi drugače obravnavala. V antičnih časih so poznali tudi generalne odpuste obveznosti oziroma generalna zmanjšanja obveznosti dolžnikov. Tako je Solon z zakonom *seisachteia* zaukazal, da se nemudoma odpišejo vsi dolgov, zaslužnjeni dolžniki pa vnovič pridobijo svobodo. Leta 86 pred našim štetjem so v Rimu sprejeli *Lex Valeris*, ki je določal, da se vsi dolgovi Rimljanov zmanjšajo za tri četrtine njihove vrednosti.¹¹ O odpuščanja dolgov govori tudi Sveto pismo, po katerem bi morali vsakih sedem let odpustiti dolgove svojim dolžnikom.¹² V srednjem veku so odpust obveznosti prvi omogočali Nizozemci v 16. stoletju, v 18. stoletju pa so jim sledili Angleži.¹³ O moderni zakonodaji, ki sistemsko ureja postopek odpusta obveznosti kot del postopka osebnega stečaja, pa v praksi, razen v ZDA, govorimo šele od 80. let 20. stoletja dalje.¹⁴

Razlikovanje položaja poštenih od nepoštenih dolžnikov je še danes eden od osrednjih elementov postopka odpusta obveznosti, saj pravzaprav vsi zakonodajalci z uporabo različnih nomotehničnih rešitev oziroma z uporabo različnih pravnih mehanizmov želijo ločiti poštene od nepoštenih dolžnikov.¹⁵

V jeziku moderne teorije govorimo o vprašanju *ex ante* učinkovitosti osebnega stečaja. V skladu s to teorijo ima osebni stečaj dva cilja, in sicer zavarovati dolžnika pred posledicami nepričakovanih dogodkov, ki zmanjšajo njegove prihodke in/ali premoženje in s tem povzročijo insolventnost, ter na drugi

¹¹ J. Cepec, nav. delo (2016b), str. 5–10.

¹² Mojzesova knjiga 15,1–11.

¹³ Iz zgodovine je zagotovo najbolj poznana angleška ureditev iz *Statute of Anne*, ki jo mnogi (sicer napačno) omenjajo kot prvo pravno ureditev odpusta dolga (Obširno o *Statute of Ann* ter o zgodovinskem razvoju instituta odpusta dolga glej J. McCoid II, nav. delo, in tudi C. J. Tabb, nav. delo (1995)). Gre za prvo moderno anglo-ameriško zakonodajo, ki je urejala vprašanje prezadolženosti trgovcev in je poštenim trgovcem, ki so sodelovali z upniki, omogočala odpust obveznosti. Akt je omogočal, da se takemu dolžniku dopusti, da obdrži del svojega premoženja oziroma določen mesečni znesek, nujen za preživetje, oziroma je omogočal celo odpust obveznosti. Nesodelovanje dolžnika je bilo obravnavano kot kaznivo dejanje, ki se je kaznovalo s smrtno kaznijo. Podrobneje o zgodovini insolventnega prava glej J. Cepec, nav. delo.

¹⁴ R. Efrat, nav. delo (2006), v zelo zanimivi študiji pojasnjuje, da je do spremembe odnosa Američanov do insolventnosti in neuspeha ter s tem izgube stigme stečaja prišlo v 60. letih 20. stoletja.

¹⁵ O pomenu vloge »poštenega« dolžnika in o zgodovinskem razvoju zakonodajnih tehnik, ki bi razlikovale med poštenimi in nepoštenimi dolžniki, glej na primer nekoliko starejši članek M. Howard, nav. delo.

strani preprečevanje moralnega hazarda pri dolžnikih, ki jim osebni stečaj po razmeroma preprostem postopku omogoča, da se »nekaznovano«, nekontrolirano zadolžujejo. Temeljna praktična težava je v tem, da sta omenjena cilja v pomembnem delu v nasprotju, saj pravna ureditev, ki omogoča bolje »zavarovanje« dolžnika, hkrati nujno povzroča višji moralni hazard in obratno.¹⁶

Sodobna teorija na podlagi znanja o *ex ante* učinkovitosti deli modele postopkov osebnega stečaja na štiri vrste, in sicer: 1. tržni model, pri katerem je osebni stečaj razumljen kot način alokacije kreditnih tveganj (model, značilen za ZDA in Kanado); 2. omejevalni model, ki temelji na ideji, da je osebni stečaj deviacija od normalnega stanja in postavlja omejitve ter delno diskvalificira dolžnika (značilno za Veliko Britanijo, Avstralijo in Novo Zelandijo); 3. model prevzemanja obveznosti (angl. *liability model*), ki temelji na ideji, da morajo tudi prezadolženi dolžniki prevzeti del bremena plačila obveznosti nase in so postopki zato sestavljeni iz obveznih programov minimalnega poplčila upnikov kot pogoj za odpust obveznosti (model, značilen za Nemčiji in Avstrijo); ter 4. model usmiljenja, ki temelji na ideji odpuščanja dolgov dolžnikom, ki so postali prezadolženi zaradi nepričakovanih ekonomskih šokov (Francija, Belgija, Nizozemska in skandinavske države).¹⁷

Za ustrezno analitično preučevanje moramo postopek osebnega stečaja in postopek odpusta obveznosti v prvem koraku analizirati kot dva povsem ločena in vsebinsko neodvisna instituta, ki pa lahko v drugem koraku, delujeta tudi v sožitju. Temeljni namen postopka osebnega stečaja se ne razlikuje od namena stečaja nad pravno osebo in je torej povezan z oblikovanjem kolektivnega foruma za usklajeno poplačilo upnikov, kar naj bi zmanjševalo stroške poplčila in povečalo stečajno maso ter s tem omogočalo poplačilo upnikov pod boljšimi pogoji, kot jih ponuja izvršba.¹⁸ Pomembna posebnost osebnega stečaja je, da prezadolžen subjekt po koncu postopka ne preneha in posledično se zato odprejo dileme, ki jih pri stečaju nad pravnimi osebami ni. Tipična taka vprašanja so: 1. obseg in vrste premoženja, ki so izvzete iz stečajne mase; 2. obseg omejitve poslovne sposobnosti dolžnika in 3. vprašanje, ali sistem pozna »postopek finančne reorganizacije« oziroma postopek prisilne poravnave, v katerem se dolžnik z upniki dogovori, kako in v kakšnem obsegu bo poplačal svoje dolgove, preostali dolg pa se potem v skladu s sporazumom odpusti.

¹⁶ Za celoten teoretičen model *ex ante* učinkovitosti osebnega stečaja glej B. Adler, B. Polak, A. Schwartz, nav. delo.

¹⁷ J. Heuer, nav. delo, str. 68. Več o različnih modelih pravne ureditve osebnega stečaja glej v: I. Ramsay, nav. delo (2015).

¹⁸ Glej J. Cepec, nav. delo (2016a), str. 12.

Ideja o odpustu obveznosti prezadolženemu posamezniku je tradicionalno tesno povezana z osnovno filozofsko idejo, da je nečloveško, če mora posameznik trpeti posledice, ki jih s seboj prinese stalno »nadlegovanje« upnikov in da je zato pravično, da se poštenemu posamezniku omogoči možnost novega začetka oziroma razbremenitve nesorazmernega bremena obveznosti.¹⁹ Na drugi strani pa je pogled na prezadolženost in odpust obveznosti tudi povsem pragmatičen, saj se številni posamezniki znajdejo v tako visokih dolgovih, da jih tako ali tako ne bi mogli nikoli povrniti, zato izgubijo vsakršno motivacijo za ustvarjanje dohodka in svoj človeški kapital bodisi »zamrznejo« na tisti minimum, na katerega upniki ne morejo poseči in/ali ga aktivneje uporabljajo za delo na črno oziroma za skrivanje ustvarjenega dohodka in premoženja.²⁰

Temeljna značilnost postopka odpusta obveznosti je torej povezana z idejo, da se morajo upniki v zameno za dolžnikovo aktivno sodelovanje pri vsaj delnem odplačilu dolga odpovedati delu terjatev do dolžnika. Z vidika spodbud morajo biti pravila postavljena tako, da imajo tako upniki kot tudi dolžnik ustrezne spodbude, da medsebojno sodelujejo. Z vidika dolžnika oziroma postopka odpusta dolga to predvsem pomeni, da mora premoženje, ki ga bo dolžnik lahko obdržal, zanj predstavljati ustrezno visoko vrednost, da bo pripravljen sodelovati z upniki.²¹

Z vidika oblikovanja ustreznih spodbud za učinkovito ravnanje dolžnika in upnikov je odpust dolga sistem spodbud v obliki korenčka, ki je povezan s poskusom obojestranske optimizacije položaja.²² Dolžnik, ki lahko pričakuje, da bo obdržal del svojega trenutnega premoženja in da bo prost pretežnega dela njegovih bodočih zaslužkov (korenček), je motiviran, da poskuša upnikom zagotoviti vsaj delno poplačilo. Po drugi strani lahko upniki od motiviranega dolžnika pričakujejo sodelovanje, aktivno prizadevanje za poplačilo in s tem boljše poplačilo, kot bi ga dosegli, če bi dolžnik sodelovanje zavračal. Odpust obveznosti je torej predvsem sistem osvoboditve dolžnikovega človeškega kapitala²³ v zameno za dolžnikovo sodelovanje pri poplačilu dolga. Je torej sis-

¹⁹ R. Flint, nav. delo, str. 520. V slovenski literaturi o tem tudi L. Ude, nav. delo, str. 1354; in T. Keresteš, nav. delo, str. 134.

²⁰ C. Halinan, nav. delo, str. 139.

²¹ J. McCoid II, nav. delo, str. 186.

²² Pravna pravila, ki spodbujajo posameznike k ravnanju v določeno smer, so lahko oblikovana bodisi v obliki korenčka ali v obliki palice. Za pravna pravila v obliki korenčka je značilno, da nagrajujejo želeno ravnanje, za pravna pravila v obliki palice pa je značilno, da kaznujejo nezaželeno ravnanje. Temeljno o teoriji palice in korenčka v pravu glej G. De Geest, G. Dari – Mattiacci, nav. delo. O palici in korenčku v korporacijskem insolventnem pravu glej J. Cepec, M. Kovač, nav. delo.

²³ T. Jackson, nav. delo: »*Discharge is principally a device for freeing up a debtor's human capital*«.

tem, ki posamezniku omogoča, da bodo njegovi bodoči donosi iz njegovega človeškega kapitala pripadali njemu in ne njegovim upnikom.

Z vidika sodobne pravne teorije je prezadolženost na eni strani povezana z idejo tako imenovanega novega začetka in na drugi strani s paradigmo varstva potrošnikov.

Z vidika teorije o novem začetku tudi v sodobni pravni ureditvi še vedno obstaja delitev na pravne sisteme, ki sledijo anglo-ameriški ureditvi, v kateri je osebni stečaj razumljen kot ena od številnih napak v delovanju trga, in na evropsko-skandinavski model, ki osebni stečaj povezuje s socialnimi vprašanji in v postopek vključuje moralno noto. Za anglo-ameriški sistem je tako značilna ideja novega začetka, torej omogočanje hitrega postopka osebnega stečaja z malo omejitvami pri odpustu dolga in s temeljno idejo, da je prezadolženost fizične osebe stvar tržnega tveganja ter delovanja in da je tako tveganje sestavni del modernega gospodarskega in družbenega sistema. Moderna družba v želji po gospodarskem razvoju sistemsko spodbuja podjetništvo in s tem povezano tveganje v primeru neuspeha. Vsota negativnih učinkov neuspešnih podjetniških podjetij je po mnenju modernih gospodarstev manjša, kot so pozitivni učinki uspešnih podjetniških zgodb. Osebni stečaj in z njim povezan odpust obveznosti sta v takih sistemih učinkovit in pravzaprav edini delujoč sistem za omogočanje druge možnosti in za aktivno spodbujanje podjetništva (ideja novega začetka, angl. *fresh start*).

Evropsko-skandinavski model insolventnost posameznika obravnava predvsem z vidika potencialne socialne stiske prezadolžene fizične osebe in z vidika ustreznega moralno-ekonomskega ravnanja pri zadolževanju. Ti sistemi v postopek osebnega stečaja posledično vključujejo tako načrte za poplačilo dolga kot tudi obvezna finančna svetovanja oziroma izobraževanja.²⁴

Teorija osebnega stečaja oziroma odpusta obveznosti kot posebnega mehanizma v okviru varstva potrošnikov temelji na psiholoških študijah, ki dokazujejo, da ljudje sistemsko podcenjujemo bodoča tveganja, ki so povezana z današnjim trošenjem ali investiranjem. Pri tem ne gre toliko zgolj za podcenjevanje višine dolga, ampak predvsem za podcenjevanje tveganja, povezanega z zdravjem, izgubo službe, razpadom družine, lokalnimi ali globalnimi finančnimi krizami, verjetnosti propada podjetja itd.²⁵

Po drugi strani teorija poudarja, da moderen ekonomski sistem oziroma model deluje na ideji potrošniškega trošenja in da lahko gospodarski razvoj in blaginja uspevata, zgolj dokler ljudje trošijo za potrošne dobrine. Tak gospodarski

²⁴ J. Niemi-Kiesilainen, nav. delo, str. 494.

²⁵ J. Kilborne, nav. delo, str. 24.

sistem zato ljudi spodbuja k (ne)racionalnemu trošenju in posledično v tveganje prezadolženosti. Pri tem je treba dodati, da so kreditne institucije kot profesionalni kreditodajalci bolje sposobne oceniti tveganje, da potrošniki ne bodo zmogli vrniti izposojenega denarja in da ta tveganja v obliki višjih obrestnih mer prenašajo na bremena potrošnikov, ki posojila redno odplačujejo. S tega vidika so kreditne institucije tista stranka v posojilnem razmerju, ki lažje oziroma z nižjimi stroški prevzema tveganja potencialnih sprememb okoliščin posojilojemalca, zaradi katerih ta svojih obveznosti ni več sposoben poravnati. Posameznikovo psihološko (biološko) pogojeno podcenjevanje tveganj v povezavi s spodbudami, ki jih prinaša paradigma potrošniške družbe, ki lahko obstaja samo, če ljudje (ne)kontrolirano trošijo, nujno pripelje do množice prezadolženih posameznikov in tak sistem lahko deluje samo, če vsebuje tudi razmeroma preprost sistemski izhod iz prezadolženosti.²⁶

Osební stečaj oziroma predvsem odpust obveznosti je možno razumeti tudi kot socialno *force majeure* zasebnega prava. Za nekatere pravne sisteme možnost osebnega stečaja in sistem odpusta obveznosti nadomešča pridobitve socialne države. Primerjalni pogled pokaže, da imajo države s šibkejšim sistemom socialne varnosti liberalnejše ureditve osebnega stečaja in obratno. V takih sistemih država s pravno ureditvijo breme socialne države prenese na zasebne upnike, ki izgubijo možnost uveljavljanja terjatev zoper prezadolžene (socialno ogrožene) posameznike, ki praviloma postanejo insolventni zaradi posledic različnih socialnih dogodkov, kot so izguba službe, bolezen, starost ipd.²⁷

Prezadolženost je lahko posledica tudi različnih deviantnih ravnanj. Po drugi strani pa taka ravnanja predstavljajo tudi zgolj navidezno prikazovanje prezadolženosti z namenom zlorabe osebnega stečaja, pri čemer posamezniki s pomočjo skrivanja premoženja ali njegovega brezplačnega prenosa na druge osebe dosežejo insolventnost in posledično potem tudi odpust obveznosti. V veliki večini primerov prihaja do deviantnih ravnanj po tem, ko dolжник postane insolventen oziroma ko mu insolventnost grozi. V takih trenutkih posamezniki želijo zaščití preostanek svojega premoženja, svoji družini omogočiti dostojno življenje ipd. in v ta namen bodisi skrijejo premoženje ali pa ga brezplačno prenašajo na druge osebe in s tem oškodujejo upnike.

²⁶ J. Kilborne, nav. delo, str. 24; ali I. Ramsay, nav. delo (1997), str. 274.

²⁷ Glej I. Ramsay, nav. delo (1997), str. 278 in nasl.; ali T. Wilhelmsson, nav. delo (1990). V slovenski literaturi o tem tudi J. Sladič, nav. delo, str. 22; in T. Keresteš, nav. delo, str. 135. Gledano povsem z ekonomskega vidika bi lahko pričakovali tudi ravno obraten rezultat, v katerem bi potrošniki, ki živijo v državah s široko vzpostavljenimi sistemi mreže socialne varnosti, sprejemali večja tveganja v svojem podjetniškem ali/in potrošniškem življenju in se še bolj nenadzirano zadolževali, saj bi vedeli, da bi lahko v primeru nepričakovanih dogodkov in posledično socialni stiski, vedno pričakovali aktivno pomoč socialne države.

Iz tega kratkega teoretičnega pregleda lahko ugotovimo, da teorija ponuja kar nekaj racionalnih utemeljitev za pravno ureditev osebnega stečaja in postopka odpusta obveznosti. Osebni stečaj tako na eni strani temelji na (1.) ideji o možnosti novega začetka (angl. *fresh start*); (2.) je utemeljen kot poseben del varstva potrošnikov v moderni potrošniški ekonomiji ali (3.) kot del prava socialne varnosti. Po drugi strani je osebni stečaj še vedno razumljen kot rezultat ali kot priložnost za (4.) deviantna ravnanja.²⁸

3. TEMELJNI GRADNIKI POSTOPKA ODPUSTA OBVEZNOSTI

Pri normiranju postopka odpusta obveznosti mora zakonodajalec rešiti oziroma odgovoriti na štiri temeljna vprašanja, in sicer:

1. kdo naj bo upravičen do odpusta obveznosti;
2. katero obstoječe premoženje naj ne postane del stečajne mase;
3. v kolikšnem obsegu lahko dolžnik obdrži svoje bodoče donose; in
4. kdo ter v kakšnem postopku naj o tem odloča.²⁹

V okviru prve točke moramo odgovoriti na vprašanja: (a) ali je odpust obveznosti dovoljen zgolj za podjetnike, trgovce, nosilce samostojnih poklicev ali tudi za potrošnike; (b) ali lahko tudi potrošniki sami vložijo zahtevo za stečaj in odpust obveznosti in kako se pri potrošnikih opredeljuje insolventnost; ter (c) ali je lahko potrošnik prereven, da bi lahko zahteval začetek postopka osebnega stečaja.³⁰

V okviru druge točke se postavljajo naslednja vprašanja: (a) ali morajo biti predinsolvenčne izjeme od izvršbe enake izvzetemu premoženju v stečaju in ali naj bodo aktivnosti dolžnika, ki menja premoženje, ki v stečaju ni izvzeto, za premoženje, ki je izvzeto kot prevara; (b) ali se lahko zaradi varstva določenega premoženja posameznika poseže tudi v pravice zavarovanih upnikov; in (c) kakšno raven udobja (življenjskega sloga) naj se dopusti insolventnemu dolžniku.³¹

V okviru tretje točke mora zakonodajalec premisliti o naslednjih vprašanjih: (a) ali naj se dolg sploh odpusti; (b) ali morajo upniki z odpustom soglašati; (c) ali mora dolžnik odplačati določen minimalni odstotek dolga, da lahko

²⁸ I. Ramsay, nav. delo (1997), str. 269.

²⁹ C. J. Tabb, nav. delo (2007), str. 11.

³⁰ Prav tam, str. 11.

³¹ Prav tam, str. 12.

zahteva odpust obveznosti; (č) kakšne naj bodo omejitve pri povratnikih, torej pri vnovičnem nastanku insolventnosti; (d) v katerih primerih (zaradi katerih razlogov) odpusta dolga ni možen; (e) katere terjatve naj bodo izvzete iz odpusta dolga; (f) ali naj ima dolžnik možnost, da nekatere odpuščene obveznosti poravna, in če ja, ali so pri tem kakšne omejitve; (g) ali naj ima sodišče možnost pogojnega odpusta ali do preklica odpusta dolga; (h) ali naj se dolžniku omogoči takojšen odpust obveznosti, čeprav bi potencialno lahko odplačal vsaj del dolga z bodočimi donosi.³²

In končno v okviru četrte točke: (a) ali mora dolžnik dokazovati upravičenost do odpusta dolga ali obratno – upniki, da do tega ni upravičen; (b) kakšna naj bo vloga upnikov, stečajnega upravitelja in sodnika v postopku osebnega stečaja.³³

Zakonodajalec mora pri iskanju odgovorov na ta sistemska vprašanja iskati ustrezno ravnotežje med permisivnim sistemom, ki spodbuja moralni hazard dolžnikov in z njim povezane težave na eni strani, in strogimi sistemi odpusta obveznosti, ki povzročijo nesodelovanje dolžnikov in s tem slabše poplačilo upnikov. Prav iskanje tega ravnotežja je temeljna »umetnost« pri reguliranju postopka odpusta obveznosti.

Pri normiranju pravil in pogojev za odpust obveznosti ni pomembna zgolj identifikacija najpogostejših razlogov za nastanek insolventnosti, ampak tudi miselnost tako upnikov in dolžnikov kot tudi celotne družbe na splošno. Pri tem mora zakonodajalec še pred normiranjem ureditve osebnega stečaja vnaprej jasno in nedvoumno opredeliti, kakšen naj bo namen osebnega stečaja in predvsem postopka odpusta obveznosti.

V modernih demokracijah je *pacta sunt servanda* močan moralni imperativ, ki ga posamezniki v povprečju spoštujejo in so pripravljeni za povračilo dolgov narediti veliko. Kljub temu ali pa prav zato zakonodajalci čutijo strah pred zelo permisivnimi sistemi odpusta obveznosti, ker bi tak sistem lahko posegel v to moralno pravilo o plačevanju dolga in potencialno povečal moralni hazard dolžnikov.³⁴ Prav permisivni sistemi namreč spodbujajo moralnih hazard, nejevoljo potrošnikov, ki dolgove poravnava in potencialno tudi dražje

³² Prav tam, str. 13.

³³ Prav tam, str. 13.

³⁴ R. Efrat (nav. delo (1998–1999), str. 146) navaja, da ameriške študije niso ugotovile povezave med stopnjo izvzetja osebnega premoženja insolventnega posameznika in številom začetih osebnih stečajev. To pomeni, da posamezniki pri tehtanju, ali naj sprožijo osebni stečaj ali ne, ne tehta zgolj na podlagi čistih ekonomskih razlogov. Med temi razlogi sta predvsem pomanjkanje poznavanja postopka osebnega stečaja in njegovih posledic na eni strani ter nekvantitativni razlogi, kot so socialna stigma, pravna in moralna kultura itd. O tem v slovenskem okolju tudi T. Keresteš, nav. delo, str. 136–138.

potrošniško zadolževanje.³⁵ Ta strah je še večji v družbah, v katerih velja splošna zaznava, da poplačilo dolgov med ljudmi ne velja za temeljno vrednoto. V takih sistemih obstaja velika verjetnost, da bo sistem odpusta obveznosti še strožje reguliran.

Po drugi strani sistemi z zelo strogim režimom osebnega stečaja ljudi spravljajo v obup in bedo, ostri pogoji pri odpustu obveznosti pa pri dolžnikih sprožajo neracionalno vedenje, ki na koncu povzroči nesodelovanje dolžnika v postopku osebnega stečaja in slabše poplačilo upnikov. Tako vedenje je v teoriji poznano iz teorije iger kot igra Ultimatum. Igra Ultimatum je zelo dobro poznan ekonomski eksperiment, ki dokazuje pomen behaviorizma v ekonomiji in dokazuje, da ljudje ne ravnamo vedno kot racionalni posamezniki (*homo oeconomicus*). V tem ekonomskem eksperimentu so prostovoljci razdeljeni v pare in ponujeno jim je na primer tisoč evrov nagrade, ki si jo lahko igralca razdelita, in sicer tako, da prvi igralec pove, v kakšnem razmerju si bosta nagrado razdelila, drugi igralec pa to delitev sprejme ali zavrne. Če drugi igralec delitev sprejme, je igra končana in igralca dobita denar v skladu z delitvijo, ki jo je predlagal prvi igralec. Če pa drugi igralec delitev zavrne, oba igralca ostaneta brez denarja. Čeprav bi od klasičnega *homo oeconomicus* pričakovali, da bo sprejel vsakršno ponudbo, saj je tudi ob prejemu enega evra na boljšem, kot je bil prej, so rezultati številni ponovljenih eksperimentov dokazali, da igralci odločajo čustveno, saj so zavrnili ponudbe, za katere so ocenili, da so nepošteno, ter s tem »kaznovali« pohlepnega prvega igralca. Rezultati so pokazali, da je točka ravnotežja pri razmerju 7 : 3, saj je bilo v tej točki več kot polovica predlogov zavrnjenih. Skoraj vsi predlogi v razmerju 9 : 1 so bili zavrnjeni.³⁶ Nauk iz te igre je pomemben tudi za postopke odpusta obveznosti, saj nas nauči, da je pri postopkih odpusta obveznosti z vidika poplačila upnikov pomembna zaznava dolžnika o tem, ali je bil v postopku pošteno obravnavan. Če namreč meni, da ni bil, bo ravnal neracionalno in se odpovedal odpustu obveznosti zgolj zato, da bo »kaznoval« upnike, čeprav bi bili pri sodelovanju vsi na boljšem.

³⁵ Pri tem je zanimiv podatek iz ZDA, kjer pravni sistem odpusta obveznosti velja za najbolj liberalnega na svetu, in sicer da je med dolžniki v osebnem stečaju malo povratnikov in da večina stečajev ni povezana z golim čezmernim zapravljanjem, ampak je povezana z nastankom nekega zunanega dogodka, ki zmanjša prihodke posameznikov oziroma njihovo sposobnost pridobivati dohodke (bolezen, invalidnost, izguba službe, splošna gospodarska kriza, ločitvene in druge družinske težave ali nestabilnosti itd.) (J. Kilborne, nav. delo, str. 26). Čeprav je jasno, da je bilo tudi v ZDA ogromno primerov »zlorabe stečajnega postopka«, je tam dolga desetletja veljalo, da so stroški ugotavljanja izpolnjevanja pogojev oziroma ovir za odpust obveznosti preprosto previsoki in je zato to ekonomsko neučinkovito ter da je vprašanje nasprotovanja odpusta obveznosti v izključni domeni upnikov in da se država s tem ne bo ukvarjala (L. LoPucki, nav. delo, str. 480).

³⁶ J. Kilborne, nav. delo, str. 31. Več o tem socialnem eksperimentu v slovenskem jeziku na primer S. Kodrič, nav. delo.

Iskanje ravnotežja med občutkom upnikov in dolžnika o tem, ali so pogoji odpusta obveznosti poštene ali ne, ima torej zelo pomembno vlogo. Če namreč dolžnik nima občutka, da so pravila igre do njega poštena, bo prenehal sodelovati. Nesodelovanje pa prinaša dve težavi, ki potencialno zmanjšujeta poplačilo upnikov, in sicer (1.) skrivanje premoženja in (2.) neizkoriščanje njegovega človeškega kapitala.

Čeprav je skrivanje premoženja in njegovo neodplačno prenašanje na druge v vseh sistemih prepovedano in je na normativni ravni podlaga tako za civilno kot tudi za prekrškovno ali celo kazensko odgovornost, je to v praksi zelo težko ugotavljati in upniki od tega običajno nimajo prav dosti koristi.

Glavno premoženje večine prezadolženih posameznikov je njihov človeški kapital, torej sposobnost v prihodnosti ustvarjati dohodek s posameznikovim znanjem, kompetencami in njegovo motivacijo. Še tako natančno vrednotenje teh potencialnih bodočih donosov posameznika oziroma še tako natančna in sofisticirana metoda ocenjevanja tega, koliko dolgov bi bil posameznik sposoben vrniti, trči ob problem potencialnega nesodelovanja posameznika. Pri urešničenju »donosa iz človeškega kapitala« se namreč srečamo z nepremostljivo težavo, saj lahko posameznik delo vedno zamenja s prostim časom in tako ustvari bistveno manj, kot bi sicer lahko. Če posameznik (tudi neracionalno) meni, da so pogoji poplačila in pogoji za odpust obveznosti zanj prestrogi, to pri njem ustvarja spodbude, da svoj napor pri ustvarjanju dohodka bistveno zmanjša in več časa nameni prostemu času, saj ve, da bi šel dodatno ustvarjen dohodek zgolj za poplačilo upnikov. Prezadolženost posamezniku hkrati bistveno poslabša njegovo kakovost življenja, in sicer tako materialno kot tudi psihološko. Prodaja dolžnikovega doma in njegovega premoženja zelo negativno vplivata na posameznikovo samopodobo. Omejena poslovna in kreditna sposobnost dodatno zmanjšujeta njegovo socialno varnost in njegov občutek varnosti, kar dodatno znižuje njegovo kakovost življenja in vpliva na njegove življenjske funkcije. Vse to še dodatno povzroča, da dolžnik ne vlaga svojih maksimalnih naporov in ne izrablja svojega človeškega potenciala. Raziskave so tako pokazale, da so daljše preizkusne dobe manj učinkovite in da v primeru daljših preizkusnih dob obstaja večja verjetnost, da bodo ljudje uporabljali sivo ekonomijo oziroma da bodo skrivali premoženje in dajali lažne navedbe o svojem premoženju.³⁷

Ker imajo tako permisivni kot tudi striktni sistemi osebnega stečaja svoje pomanjkljivosti, je v praksi za vse sisteme pravne ureditve osebnega stečaja značilen ta kompromis (angl. *trade off*) med zahtevami upnikov po poplačilu terjatev in oblikovanju spodbud za dolžnikovo sodelovanje v postopku popla-

³⁷ J. Niemi-Kiesiläinen, nav. delo, str. 482–495.

čila. Menim, da je ta kompromisni odnos najpomembnejše vprašanje postopka osebnega stečaja in postopka odpusta obveznosti, ki se izkazuje skozi zelo različne pravne instrumente osebnega stečaja, kot so: omejitve poslovne sposobnosti; načrti poplčila obveznosti; razvrščanje dolgov na tiste, pri katerih je odpust možen, in tiste, pri katerih ta ni možen; določanje meril za dolžino preizkusnega obdobja itd.

Med pravnimi redi ni soglasja o optimalnem kompromisu, zato so tudi ureditve zelo različne. Skupno jim je zgolj to, da noben sistem ne omogoča stoodstotnega odpusta dolga brez kakršnihkoli obveznosti dolžnika na eni strani in noben sistem v celoti ne zavrača možnosti odpusta dolga.³⁸ Noben moderen pravni red torej nima bodisi povsem črne ali povsem bele ureditve, ampak so vsi razporejeni na barvnih odtenkih sive.³⁹

Pravilno umerjen sistem odpusta dolga v posameznem pravnem redu ni zgolj matematično, ekonomsko opravilo, ki bi ga bilo mogoče objektivno opredeliti z naprednim ekonometričnim modelom, ki bi ga postavili s pomočjo milijard in milijard podatkov v dobi t. i. velikega podatkovja (angl. *big data*), ampak je na eni strani močno odvisno od gospodarskih, socialnih in pravnih razmer v posamezni državi in na drugi strani predvsem od kulture oziroma splošnih socioloških značilnosti posameznega naroda oziroma pravno urejene družbe.⁴⁰

³⁸ Strah pred zlorabami v osebnem stečaju ima tako tudi najbolj liberalna ureditev osebnega stečaja, torej ZDA, kjer je leta 2005 zvezni zakonodajalec sprejel *Abuse Prevention and Consumer Protection Act* (BAPCPA). Že iz naslova zakona izhaja, da gre za zakon, ki naj bi preprečeval zlorabe v osebnem stečaju. Vsebinsko gre za zakon, ki potrošnikom znatno otežuje neposredno odločitev za odpust obveznosti v postopku po sedmem poglavju ameriškega Stečajnega zakona in od potrošnikov zahteva vključitev v postopek finančnega prestrukturiranja po 13. poglavju istega zakona. Po drugi strani pa so evropske države, vsaj Avstrija in Nemčija, začele obraten postopek, in sicer postopek rahljanja zavez dolžnikov glede poplčila terjatev upnikov. Očitno pravne ureditve počasi vendarle konvergirajo proti neki skupni točki. O tem, da so značilnosti različnih pravnih ureditev tako velike, da bo le s težka prišlo do prave harmonizacije pravil osebnega stečaja, na primer C. J. Tabb, nav. delo (2005).

³⁹ K. Anderson, nav. delo, str. 677. Z vidika enostavnosti oziroma težavnosti postopka odpusta dolga je Efrat oblikoval tri kriterije, ki bi bila lahko kot merilo enostavnosti odpusta obveznosti. Ti kriteriji oziroma merila so: dostopnost do postopka, predvidljivost odpusta in hitrost samega postopka (R. Efrat, nav. delo (2002), str. 2).

⁴⁰ Poskusi empiričnega preverjanja optimalnega razmerja sicer obstajajo. Primer take študije, ki analizira razmerje glede na značilnosti ameriškega potrošnika, je na primer I. Livshits in drugi, nav. delo. Že leta 2000 sta H. J. Wang in M. J. White (nav. delo) na podlagi ameriškega potrošnika postavila ugotovitve, da mora biti idealen model osebnega stečaja sestavljen tako iz izgube dela obstoječega premoženja dolžnika kot tudi iz odpovedi določenemu deležu bodočih donosov. Po njunem mnenju je namreč sistem, ki dolžniku omogoča bodisi rešitev odpusta dolga z odpovedjo vsemu obstoječemu premoženju (po sedmem poglavju ameriškega Stečajnega zakona), ali sistem, ki omogoča obdržanje sedanjega premoženja v zameno za obljubo odpovedi dela dohodka v prihodnosti (torej angl.

Zato pri načrtovanju pravila osebnega stečaja ni dovolj, da zgolj postavimo cilje insolvenčnega prava in da tehnično uredimo način poplāčila terjatev in razdelitev premoženja med upnike, ampak moramo, z namenom, da dosežemo želene cilje zakonodaje, spoštovati tudi spoznanja psihološke, sociološke in ekonomske znanosti, predvsem t. i. vedenjske ekonomije (angl. *behavioural economics*). To pa ni mogoče, če nimamo sredstev, časa in želje po natančnih empiričnih študijah, ki bi nam omogočale znanstveni vpogled v ta zapleten preplet različnih mehanizmov spodbud, ki posameznike vodijo pri njihovem odločanju.

4. ANALIZA TEMELJNIH ZNAČILNOSTI ODPUSTA OBVEZNOSTI V SLOVENIJI

Postopek osebnega stečaja in postopek odpusta obveznosti sta bila v slovenski pravni red vnesena leta 2008 s sprejetjem ZFPPIPP.⁴¹ Zakonodajalec je postopka uredil po vzoru nemške in avstrijske ureditve, z nekaterimi pomembnimi prilagoditvami. Iz predloga zakona in iz razprave v Državnem zboru ni mogoče ugotoviti, zakaj se je zakonodajalec odločil za kopiranje nemško-avstrijskega modela, še manj, zakaj je izpustil nekatere njihove temeljne značilnosti. Pri tem imam v mislih predvsem neuporabo nemško-avstrijskih pravil o postopku tako imenovanega načrta poplāčila terjatev (prisilne poravnave) med dolžnikom in upniki, kar predvidevata tako avstrijski kot tudi nemški zakon in navsezadnje tudi ameriška ureditev, ki tudi v osebnem stečaju razlikuje med postopkoma po sedmem in trinajstem poglavju Stečajnega zakona.⁴² Možnost priprave načrta poplāčila terjatev v zameno za del obstoječega »neizvzetega« premoženja fizične osebe, je lahko, vsaj *ex post*, učinkovita, saj potencialno motivira dolžnika, da v zameno za del stečajne mase upnikom obljubi delež v bodočih dohodkih. Čeprav je večina stečajnih dolžnikov v Sloveniji tako brez premoženja kot tudi brez dohodkov, to še ne more biti razlog, da bi bila taka ureditev škodljiva ali nepotrebna. Dodatna zanimivost je, da se slovenski za-

human capital payment v skladu s trinajstim poglavjem ameriškega Stečajnega zakona) neučinkovita.

⁴¹ Pred sprejetjem ZFPPIPP je bil osebni stečaj možen samo nad samostojnim podjetnikom.

⁴² Razlika med postopkoma po sedmem in trinajstem poglavju v ameriški ureditvi je v tem, da v primeru sedmega poglavja dolžnik izgubi svoje obstoječe premoženje, razen tistega, ki je iz stečaja izvzeto, vendar mu je takoj odobren odpust obveznosti in ima s tem neobremenjen človeški kapital, torej bodoče dohodke. V trinajstem poglavju pa sklene sporazum z upniki, po katerem lahko obdrži obstoječe premoženje, vendar mora v zameno določeno število let (tri do pet) upnikom namenjati določen odstotek svojih bodočih zaslužkov, pri čemer mora biti neto sedanja vrednost teh plačil vsaj enaka vrednosti sedanjih sredstev dolžnikove stečajne mase. Glej na primer B. Adler in drugi, nav. delo, str. 587.

konodajalec ni odločil za sistem obveznega izobraževanja insolventnih dolžnikov, kar je ena od pogostih značilnosti predvsem evropskih pravnih redov.⁴³ Slovenski zakon drugače kot večina evropskih ureditev tudi ne pozna kognetnega načrta poplačila upnikov.⁴⁴

Za lažje razumevanje odprtih dilem postopka odpusta obveznosti v Sloveniji bom v nadaljevanju najprej zelo na kratko predstavil temeljne poteze postopka ter predstavil še nekaj statistično-empiričnih značilnosti slovenskih gospodinjstev ter konkretnih postopkov osebnega stečaja v Sloveniji.

Enako kot stečajni postopek nad pravno osebo se tudi postopek osebnega stečaja vodi zaradi sorazmernega in hkratnega plačila navadnih terjatev vseh upnikov iz premoženja stečajnega dolžnika (prvi odstavek 382. člena ZFPPIPP). Postopek osebnega stečaja se deli na predhodni in glavni postopek. V predhodnem postopku sodišče odloča o pogojih za začetek postopka zaradi insolventnosti. Glavni postopek zaradi insolventnosti se začne s sklepom, s katerim sodišče odloči o začetku postopka zaradi insolventnosti (49. člen ZFPPIPP). Postopek zaradi insolventnosti se začne, če dolжник postane insolventen in so izpolnjeni drugi pogoji, ki jih za posamezno vrsto postopka določa zakon (50. člen ZFPPIPP). Postopek osebnega stečaja lahko sproži sam dolжник ali upnik. Če postopek sproži dolжник, mu ni treba dokazovati insolventnosti. Z začetkom postopka se insolventnemu dolžniku omeji poslovna sposobnost pri razpolaganju s premoženjem, ki je del stečajne mase. Stečajni dolжник prav tako ne more sklepati pogodb in opravljati drugih pravnih poslov ali dejanj, katerih predmet je razpolaganje z njegovim premoženjem, ki spada v stečajno maso, prav tako pa brez soglasja sodišča ne more najeti kredita ali posojila ali dati poroštva, odpreti novega transakcijskega ali drugega denarnega računa ali se odpovedati dediščini ali drugim premoženjskim pravicam. Z začetkom osebnega stečaja samodejno preneha tudi status podjetnika ali zasebnika in s tem dnem, ne glede na datum izbrisa iz registra, prenehajo tudi vsa obvezna socialna zavarovanja, v katera je bil stečajni dolжник vključen na podlagi statusa podjetnika ali zasebnika. S premoženjem dolžnika, ki je del stečajne mase, do konca stečajnega postopka razpolaga stečajni upravitelj. V ta namen mora upravitelj odpreti fiduciarni račun, ki služi unovčenju ter upravljanju stečajne mase. V postopku osebnega stečaja se sledi namenu, da se vsi upniki iz premoženja dolžnika poplačajo hkrati in enakomerno. Upravitelj tako zasleduje cilj, da se premoženje, ki je lahko del stečajne mase, unovči in proda ter razdeli med upnike. V stečajno maso spada premoženje, katerega imetnik je

⁴³ J. Niemi-Kiesilainen, nav. delo, str. 498.

⁴⁴ O tej temeljni značilnosti evropskih pravnih redov glej: I. Ramsay, nav. delo (2007), J. Kilborne, nav. delo (2006) ali pa J. Niemi-Kiesilainen, nav. delo.

stečajni dolžnik ob začetku stečajnega postopka, in premoženje, ki ga pridobi med stečajnim postopkom, z izjemo premoženja, ki je po posebnih pravilih iz stečajne mase izvzeto.⁴⁵ Postopek osebne stečaja se lahko konča šele, ko je unovčeno celotno premoženje dolžnika in opravljena razdelitev upnikom. Če je bil znotraj postopka osebne stečaja začet tudi postopek odpusta obveznosti, postopka osebne stečaja ni mogoče končati, dokler ni končan postopek odpusta obveznosti.

Postopek odpusta obveznosti je fakultativni postopek, ki se izvede znotraj postopka osebne stečaja. Čeprav zakonodajalec do novele ZFPPIPP-G namena odpusta obveznosti ni opredelil, je iz zakona implicitno izhajalo, da je namen odpusta obveznosti omogočiti dolžniku, da v posebnem postopku doseže odpust njegovih obveznosti do navadnih upnikov.⁴⁶

V skladu z ZFPPIPP se postopek odpusta obveznosti izvede znotraj postopka osebne stečaja, pod pogojem, da je dolžnik do izdaje sklepa o končanju postopka osebne stečaja vložil predlog za odpust obveznosti. Odpust obveznosti v skladu z določbami 399. člena ZFPPIPP (pred novelo G) ni bil dovoljen:

- »1. če je bil stečajni dolžnik pravnomočno obsojen za kaznivo dejanje proti premoženju ali gospodarstvu, ki še ni izbrisano;
2. če je stečajni dolžnik v zadnjih treh letih pred uvedbo postopka osebne stečaja dal neresnične, nepravilne ali nepopolne podatke, ki jih davčni organ potrebuje za pobiranje davkov, zaradi česar mu je pristojni davčni organ dodatno ali naknadno odmeril davek v znesku najmanj 4.000 evrov;
3. če so bile stečajnemu dolžniku njegove obveznosti že odpuščene in od pravnomočnosti sklepa o odpustu teh obveznosti še ni preteklo deset let;
4. če je stečajni dolžnik v zadnjih treh letih pred uvedbo postopka osebne stečaja prevzemal obveznosti, ki so nesorazmerne z njegovim premoženjskim položajem, če je razpolagal s svojim premoženjem neodplačno ali za neznatno plačilo, če lahko glede na njegov premoženjski položaj v celoti izpolni svoje obveznosti.«

Sodišče po uradni dolžnosti preverja zgolj prvo in tretjo točko iz 399. člena ZFPPIPP. O drugi in četrti točki odloča sodišče samo na podlagi ugovora upnikov ali upravitelja. Če sodišče ne ugotovi ovir iz prve in tretje alineje, izda

⁴⁵ Slovensko insolvenčno pravo se pri obsegu izvzetja premoženja zelo pragmatično sklicuje na določbe izvršilne zakonodaje in s tem omogoča, da imajo upniki oziroma njihove terjatve tako v izvršbi kot tudi v stečaju enak položaj. Zakon s tem sledi temeljnemu načelu omejevanja redistribucije premoženja v insolvenčnih postopkih. Glej 389. člen ZFPPIPP v povezavi z 224. členom ZFPPIPP.

⁴⁶ Glej na primer sodbo Vrhovnega sodišča RS X Ips 16/2013 z dne 30. maja 2013.

sklep o začetku postopka odpusta obveznosti, v katerem določi tudi preizkusno dobo. Pri določitvi preizkusne dobe mora sodišče upoštevati: starost in družinske razmere dolžnika, njegovo zdravstveno stanje in druga osebna stanja ter razlog za nastanek dolžnikove insolventnosti.⁴⁷

Po preteku preizkusnega obdobja in če je dolžnik izpolnil vse zahtevane obveznosti ter če ni bil vložen ugovor proti odpustu obveznosti,⁴⁸ izda sodišče sklep o odpustu obveznosti, s katerim dolžniku odpusti obveznosti za vse (navadne) terjatve upnikov do dolžnika, ki so nastale do začetka postopka osebnega stečaja in ki niso bile poplačane v stečajnem postopku.

Pri analizi ureditve odpusta dolga je zelo pomembno, kako je sodna praksa zapolnila razmeroma odprto normativno ureditev pri postavljanju kriterijev, ki pomenijo ovire za odpust obveznosti na eni strani, in kako se v praksi uporabljajo kriteriji, ki naj sodišču služijo kot merila za določitev dolžine preizkusne dobe. Analizo sodne prakse je do zdaj pri nas opravila zgolj N. Mulec (2016).⁴⁹

Pri uporabi pravil o razlogih, ki pomenijo oviro za odpust obveznosti, analiza pokaže, da so najpogostejši razlog ovire za odpust obveznosti iz 399. člena ZFPPIPP (ovire za odpust obveznosti), čemur sledi razlog po 401. členu ZFPPIPP, torej da dolžnik ni iskal zaposlitve, je odklonil delo oziroma prenehal z delovnim razmerjem oziroma v praksi, da ni mesečno pošiljal poročil o dejanjih, ki jih je opravil, da bi našel zaposlitev. Pogosto je bil razlog za končanje postopka odpusta obveznosti dejstvo, da dolžnik ni v celoti prikazal svojega premoženja (384. člen ZFPPIPP), v nekaj deset primerih pa dejstvo, da ni spoštoval omejitve poslovne sposobnosti (386. člen ZFPPIPP).⁵⁰

Znotraj zakonsko opredeljenih ovir za odpust obveznosti iz 399. člena ZFPPIPP je z vidika analize najpomembnejši četrti odstavek, ki določa, da odpust obveznosti med drugim ni mogoč, če je dolžnik prevzemal nesorazmerne obveznosti glede na svoj premoženjski status. Nomotehnična uporaba pravnega standarda pri opredelitvi ovire za odpust obveznosti od sodišč namreč zahteva, da pojem vsebinsko zapolnijo v vsakem konkretnem primeru. Z vidika vsebinske analize je zato bistveno, kako so sodišča ta pravni standard zapolnjevala.

Sodna praksa je izoblikovala stališče, da pravni standard nesorazmernega prevzemanja obveznosti ni strogo objektiven, temveč je naloga sodišča, da pri presoji slednjega upošteva vse relevantne okoliščine glede dolžnikovega prevze-

⁴⁷ Zakon pri tem sodišču ne določa, ali omenjeni kriteriji preizkusno dobo podaljšujejo ali pa jo skrajšujejo.

⁴⁸ Ali če je bil ugovor proti odpustu obveznosti pravnomočno zavržen ali zavržen.

⁴⁹ Glej N. Mulec, nav. delo, str. 94 in nasl.

⁵⁰ Prav tam, str. 93.

manja obveznosti in premoženjskega stanja, torej tudi subjektivne okoliščine.⁵¹ Višje sodišče v Ljubljani je tako v sklepu Cst 541/2015 z dne 29. septembra 2015 zapisalo, da:

»odpusta obveznosti ne more biti delež tisti dolžnik, ki ni storil vsega, kar je v njegovi moči, da bi svoje dolgove poplačal, obveznosti pa se lahko odpušijo le tistim dolžnikom, ki kljub najboljšemu trudu ne uspejo poplačati svojih upnikov. Odpust obveznosti predstavlja pravno dobroto prezadolženemu dolžniku, vendar le pod pogojem, da dolžnik izkaže svojo vrednostno primernost za to dobroto, da se ni zadolževal lahkomiiselno in da mu ni mogoče očitati špekulativnega ravnanja.«

Čeprav je sodna praksa pri razumevanju pravnega standarda sicer že razmeroma bogata, po mnenju N. Mulec (2016) vendarle še ne ponuja prave rdeče niti in številna vprašanja še vedno ostajajo odprta.⁵² Tako ni mogoče trditi, da je pravna praksa pravilo že tako oblikovala, da gre za predvidljivo pravno pravilo.⁵³

Med kriteriji za odmero dolžine preizkusne dobe ZFPPIPP našteva: starost in družinske razmere dolžnika, njegovo zdravstveno stanje in druga osebna stanja ter razlog za nastanek dolžnikove insolventnosti.

N. Mulec (2016) uvodoma ugotavlja, da sklepi v letu 2008 in 2009 pravzaprav niso bili obrazloženi, kadar pa so bili, so sodišča pogosto pomešala razloge, ki pomenijo oviro za odpust obveznosti, in dejavnike, ki v skladu z ZFPPIPP vplivajo na dolžino preizkusne dobe. Sodišča so torej očitno, vsaj v zgodnji praksi, mešala med razlogi, ki pomenijo ovire za odpust obveznosti, in merili za dolžino preizkusne dobe. Z analizo sklepov in sodb v letih 2010 do 2015 N. Mulec ugotavlja, da na dolžino preizkusne dobe spol in družinska razmerja ne vplivajo. Drugače je s starostjo, glede katere so sodišča mlajšim dolžnikom v povprečju odmerjala daljše preizkusne dobe. Daljše preizkusne dobe je sodišče odmerjalo tudi zdravim in nezaposlenim posameznikom. Na dolžino preizkusne dobe skoraj najpomembnejše vpliva razlog insolventnosti, čeprav raziskava ugotavlja, da pri tem sodišča razloge, ki bi sicer morali biti ovire za odpust obveznosti in torej odpust sploh ne bi smel biti možen, navajajo kot razloge za daljšo preizkusno dobo. Zanimivo je, da na dolžino preizkusne dobe zelo močno vpliva tudi višina dolga, čeprav ta ni zakonski kriterij za odmero dolžine

⁵¹ Prav tam, str. 112.

⁵² Več o sodni praksi glej N. Mulec, nav. delo, str. 92 in nasl.

⁵³ Na tem področju je absolutno premalo naredila tudi pravna teorija, saj je bilo o tem malo napisanega, sodna praksa pa še ni bila sistematično analizirana. To pomanjkljivost zdaj vsaj deloma odpravlja prav delo N. Mulec, nav. delo.

preizkusne dobe, toda očitno kaže na to, da sodišča, verjetno podzavestno in nehote, strožje ocenjuje tiste posameznike, ki so ustvarili večji dolg.⁵⁴

Čeprav je iz zakonskega besedila jasno, da je namen preizkusne dobe v tem, da dolžniki v času preizkusne dobe, predvsem z uporabo človeškega kapitala, vsaj še delno poplačajo upnike, se je težko znebiti občutka, da v sodni praksi preizkusna doba deluje tudi kot nekakšno obdobje kesanja, v katerem bi moral posameznik premisliti o svojih dejanjih in o tem, kako bo v prihodnje prevzel obveznosti. Na to kaže tako dejstvo, da je med kriteriji za odmero dolžine preizkusne dobe uporabljen razlog za nastanek insolventnosti kot tudi sodna praksa. O tem tudi sodnica D. Volk (2016), ki meni, da je preizkusna doba namenjena temu, da dolžniki v tem času dokažejo, da so vredni, da se jim po preteku preizkusnega obdobja ves preostali dolg, ki ga v tem obdobju niso poplačali, odpusti.

4.1. Zadolženost in prihranki gospodinjstev v Sloveniji ter število osebnih stečajev

Ramsay je leta 2007 poudaril pomen analiziranja prezadolženosti prebivalstva za učinkovito oblikovanje pravil osebnega stečaja in postopka odpusta obveznosti.⁵⁵ Ramsay zato analizira poglobitne razloge za nastanek insolventnosti fizične osebe v posamezni analizirani državi in s pomočjo teh podatkov opozarja na razlike v strukturi poglobitnih razlogov za nastanek insolventnosti kot pomemben element, ki ga države uporabljajo pri analiziranju normativne ureditve osebnega stečaja in pri morebitnih spremembah zakonske ureditve.

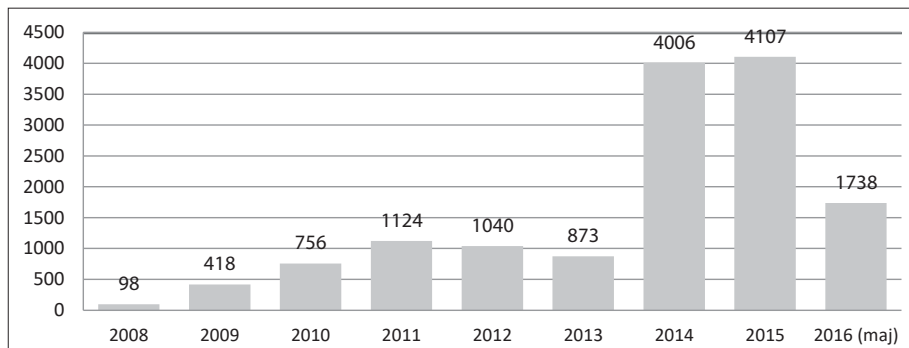
Osebni stečaj se je v našem pravnem prostoru razmeroma hitro uveljavil kot pomemben in pogosto uporabljen postopek. V dobrih dveh letih je namreč število postopkov na leto preseglo številko 1.000. Večje število osebnih stečajev je, vsaj do leta 2014, očitno ovirala zahteva po plačilu predujma za začetek postopka in s tem v zvezi postopki odobravanja brezplačne pravne pomoči. Odprava zahteve po plačilu predujma, kadar postopek predlaga dolžnik sam, je v letu 2014 namreč povzročila več kot štirikratno povečanje števila predlogov za začetek postopka osebnega stečaja in to število se je v letu 2015 še povečalo. Samo do konca maja 2016 je bilo predlaganih že 1.738 novih postopkov, kar ob stalnem trendu kaže na nov porast teh postopkov (glej Sliko 1). V Sloveniji tako postopek osebnega stečaja predlaga 20 prebivalcev na 10.000 prebivalcev. V Nemčiji je v letu 2015 ta številka znašala 13 osebnih stečajev na 10.000

⁵⁴ Za natančno analizo z regresijskimi izračuni glej N. Mulec, nav. delo, str. 99 in nasl.

⁵⁵ I. Ramsay, nav. delo (2007), str. 242.

prebivalcev,⁵⁶ v istem letu v Avstriji deset, v ZDA pa skoraj 55. V letu 2014 je bilo v Veliki Britaniji 21,8 stečaja na 10.000 prebivalcev (vrhunec je bil v letu 2009, in sicer 31).⁵⁷ Bistveno manjše je število začetih postopkov osebnega stečaja na Švedskem (8 na 10.000), v Švici (8 na 10.000) in na Nizozemskem (9 na 10.000).⁵⁸ Bežen primerjalni pogled torej pokaže, da je 4.000 stečajev letno, oziroma 40 stečajev na 10.000 prebivalcev, tudi že primerjalnopravno razmeroma visoka številka in zanimivo bo spremljati trende v prihodnjih letih.⁵⁹

Slika 1 – Število osebnih stečajev po letih.

Vir: Ministrstvo za pravosodje, marec 2016.

Če primerjamo povprečno zadolženost slovenskih gospodinjstev z obsegom njihovih prihrankov in ju primerjamo z gospodinjstvi drugih držav v EU ali Organizaciji za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD), lahko ugotovimo, da je položaj slovenskih gospodinjstev bistveno boljši (slike 2, 3 in 4) in da je posledično veliko število začetih osebnih stečajev presenetljivo.

⁵⁶ Bürgel Wirtschaftsinformationen, Debt Barometer 2015. Najvišje število postopkov je bilo leta 2007, ko je znašalo 168 prebivalcev na 10.000.

⁵⁷ The Insolvency Service, Individual Insolvencies by Location, England and Wales, 2014.

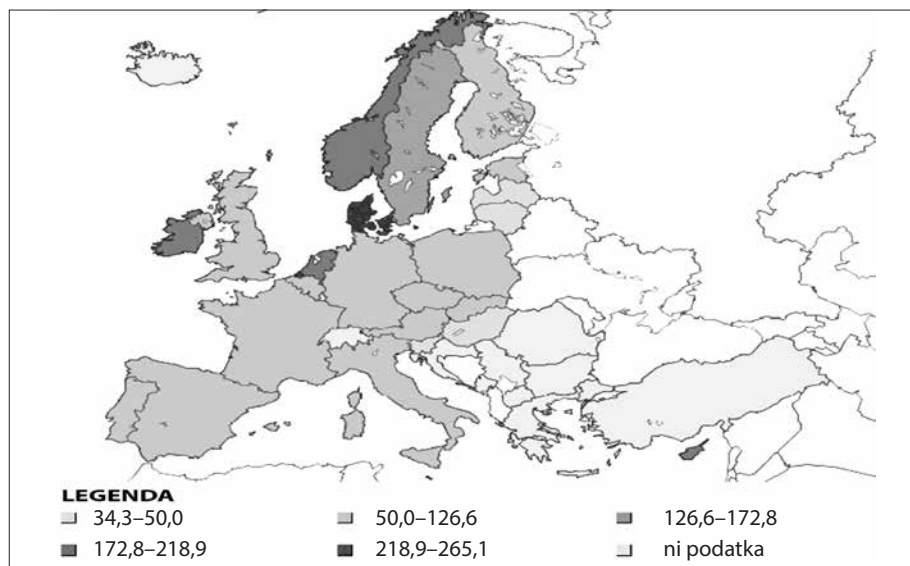
⁵⁸ INSOL Europe, National Insolvency Statistics.

⁵⁹ Podatki, pridobljeni na podlagi uradnih statističnih podatkov iz posamezne države. I. Ramsay, nav. delo (2007), str. 260, opozarja, da so lahko uradni podatki o postopkih osebnega stečaja zavajajoči oziroma nepopolni, saj imajo posamezne države vsebinsko zelo različne ureditve in na primer poleg postopka osebnega stečaja poznajo še različne druge formalne in neformalne postopke zaradi insolventnosti fizične osebe. Vseh teh postopkov pa v uradnih statistikah ni, saj te upoštevajo »zgolj« formalne postopke osebnega stečaja. Kot primer tako navaja angleško ureditev, v kateri je bilo leta 2004 uradno 36.000 postopkov osebnega stečaja. Tej številki pa bi bilo treba prišteti še 11.000 postopkov prostovoljnega dogovora o poplačilu terjatev (angl. *Individual Voluntary Arrangements*) in 72.500 neformalnih postopkov načrtov obvladovanja dolgov (angl. *debt management plans*). Oba postopka bi v številnih državah šteli med postopka osebnega stečaja in bi bila številka ne 36.000, ampak kar 120.000, kar je kar 3,3-kratnik uradne številke.

Zato bi bilo treba po vzoru analiz iz tujih držav za ustrezno analizo stanja in za pripravo predlogov za morebitne reforme posebno pozornost nameniti vprašanju, kdo je povprečen dolжник, ki se znajde v osebnem stečaju, torej kakšna je njegova izobrazba, kakšen je njegov zaposlitveni status, kaj so razlogi za prezadolženost itd. Prav tako bi bilo zanimivo analizirati, ali je veliko število osebnih stečajev v Sloveniji trenutno zgolj posledica »stare zaloge« dolžnikov, ki pred 2008 niso imeli možnosti osebnega stečaja, ali pa gre za »redne«, nove dolžnike, katerih insolventnost oziroma vzroki za insolventnosti so nastali šele po letu 2008.

Iz Slike 2 je razvidno, da je med državami članicami EU in EFTA najbolj zadolženo prebivalstvo severne Evrope (Danska, Norveška, Švedska in Nizozemska) ter prebivalstvo na Irskem in Cipru. Najmanj zadolženi so prebivalci Slovenije, Madžarske ter Litve in Latvije. Zadolženost na Sliki 2 je merjena kot odstotek dolga gospodinjstva v primerjavi z bruto dohodom tega gospodinjstva. Indeks zadolženosti v skladu z Eurostat 2014 na Danskem tako znaša 2,65, v Sloveniji pa zgolj 0,46.

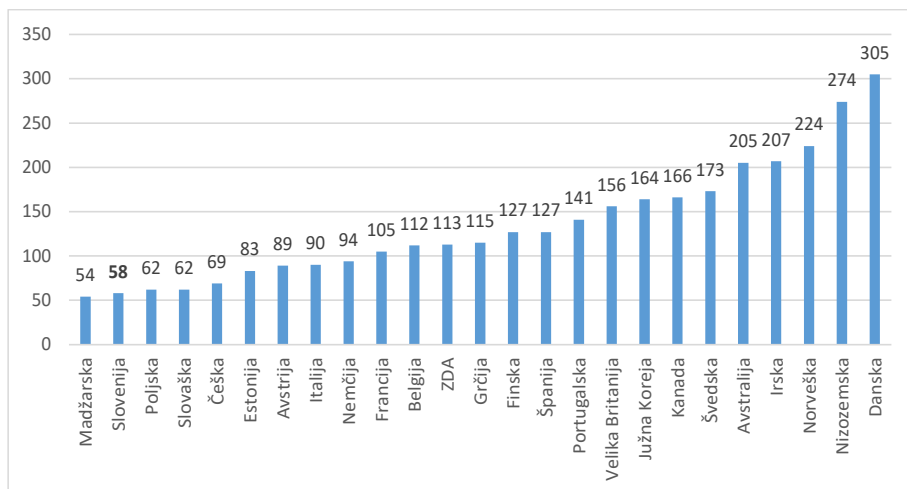
Slika 2 – Zadolženost gospodinjstev v EU kot razmerje med dolgom in bruto dohodom.

Vir: Eurostat, 2014.

Podoben izračun opravlja tudi OECD. Tudi med državami članicami OECD sta v letu 2015 Slovenija (0,58) in Madžarska (0,54) državi z najnižjim dolgom gospodinjstev, Danska (3,05) pa z najvišjim.

Slika 3 – Zadolženost gospodinjstev v odstotkih glede na neto razpoložljiv dohodek.

Vir: OECD (2016), Household savings (indicator).

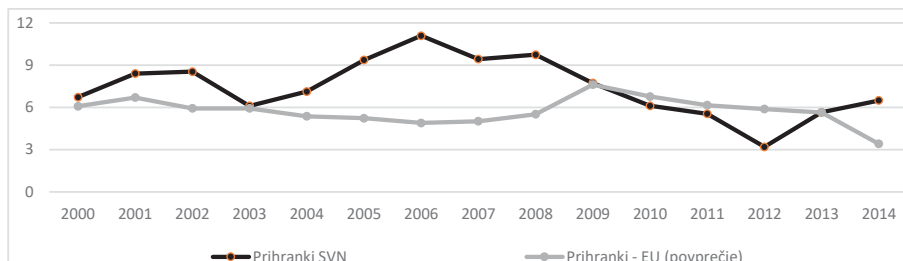
Finančni dolg slovenskih gospodinjstev je z okoli 34 odstotki BDP (torej skoraj 12 milijard evrov) oziroma 58 odstotki razpoložljivega dohodka polovico nižji od finančnega dolga gospodinjstev evrskega območja. Leta 2013 se je nominalno znižal še za 2,8 odstotka. Največ, kar 60 odstotkov dolga, je v stanovanjskih posojilih, 25 odstotkov je potrošniških posojil, preostalo so kreditne kartice in druge vrste obveznosti.⁶⁰

Na drugi strani podatki OECD o prihrankih gospodinjstev za zadnjih 15 let kažejo, da imajo slovenska gospodinjstva v primerjavi s povprečjem EU višje prihranke, ki so bili manjši zgolj v času globalne krize med leti 2010 in 2013. Prihranki slovenskih gospodinjstev so v letu 2012 začeli zopet pomembno naraščati (Slika 4). Največ premoženja imajo Slovenci v stanovanjskih zgradbah. Nepremičninsko premoženje je vredno kar dvakrat več kot njihovo finančno premoženje. Gospodinjstva v evrskem območju imajo v povprečju enako vrednost premoženja, shranjenega v stanovanjskih zgradbah, kot v denarju.⁶¹

⁶⁰ B. Križnik, nav. delo (2014).

⁶¹ Prav tam.

Slika 4 – Prihranki gospodinjestev v odstotku glede na neto razpoložljiv dohodek: primerjava RS in povprečje EU.

Vir: OECD (2016).

Zaradi celovitejšega razumevanja razprave o osebnem stečaju in postopku odpusta dolga v nadaljevanju naj v tem kratkem statističnem uvodu dodam še dva pomembna podatka, ki nakazujeta odnos Slovencev do podjetništva in osebnega stečaja. Podatka sta pomembna, saj nekateri avtorji menijo, da obstaja neposredna povezava med odnosom države in državljanov do podjetništva in sistemom postopka odpusta obveznosti v osebnem stečaju.⁶²

Po podatkih Eurostata imamo Slovenci znotraj EU še vedno najbolj enakomerno porazdeljen razpoložljiv dohodek, saj je pri nas Ginijev koeficient med vsemi državami EU najnižji (glej Sliko 5).⁶³

Po raziskavi Flash Eurobarometer 354 iz leta 2012,⁶⁴ ki je med prebivalci držav članic EU preverjala odnos do podjetništva in do druge možnosti (angl. *second chance*), je Slovenija med 27 državami članicami zasedla zadnje mesto pri vprašanju, ali menite, da si podjetniki zaslužijo drugo možnost. Pozitivno je odgovorilo 60 odstotkov anketiranih (povprečje EU je 82,5 odstotka). Na vprašanje, ali je smiselno začeti podjem, če obstaja nevarnost podjema, je z ne odgovorilo 62 odstotkov anketiranih Slovencev, kar nas uvršča na 23. mesto med 27 državami članicami, in sicer samo pred Romunijo, Malto, Litvo in

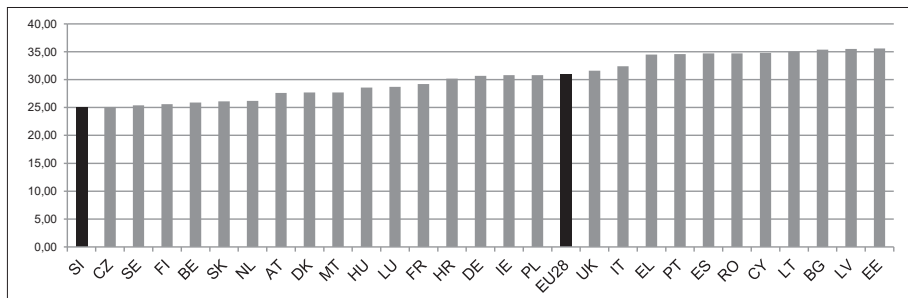
⁶² R. Efrat, nav. delo (2002), str. 2. V povezavi s tem je pomemben tudi prispevek D. Hahna, nav. delo, ki utemeljeno opozarja na vlogo osebnega stečaja kot mehanizma za rešitev problema osebnih poroštev, ki jih banke zahtevajo pri najemu poslovnih kreditov družb z omejeno odgovornostjo, ki s tem izgubljajo svojo temeljno značilnost, torej omejeno odgovornost družbenikov.

⁶³ Ginijev koeficient je merilo za statistično disperzijo, največkrat uporabljeno kot merilo neenakomerne porazdelitve dohodka in premoženja. Opredeljen je kot razmerje z vrednostmi med 0 in 1, pri čemer velja, da nižji kot je koeficient, bolj enakomerna je porazdelitev, in višji kot je koeficient, bolj neenakomerna je porazdelitev. Število 0 predstavlja popolno enakost (vsakdo ima popolnoma enaki prihodek in premoženje), število 1 pa predstavlja popolno neenakost (nobeden nima enakega prihodka in premoženja) (Wikipedia, 2016.)

⁶⁴ European Commission, nav. delo, str. 78.

Portugalsko. Prav tako zgolj 37 odstotkov anketiranih meni, da so podjetniki pozitivne osebnosti (kar nas uvršča na 24. mesto med 27 državami).

Slika 5 – Ginijev koeficient razpoložljivega dohodka po državah članicah EU.

Vir: Eurostat, 2016b.

V Sloveniji imamo torej zelo negativen odnos do podjetništva in podjetniškega tveganja in smo zelo nenaklonjeni možnosti, da bi podjetnikom ponudili drugo možnost. Posledično na prezadolžene podjetnike še vedno gledamo zelo sumničavo in dejstvo insolventnosti še vedno močno povezujemo z deviantnimi dejanji oziroma osebne stečaje povezujemo z možnostjo potencialnih zlorab. Posameznike se pogosto kriminalizira in med ljudmi vedno obstaja občutek, da želijo taki dolžniki v velikem številu zgolj izrabiti možnosti, ki jih osebni stečaj ponuja.

O vlogi osebnega stečaja in upravičenosti do odpuščanja obveznosti srednjega sloja imamo zelo mešane občutke in zdi se, da smo na eni strani pogosto privoščljivi, da se je končno izkazalo, da si sosed vsega tega le ni mogel privoščiti, in po drugi strani nejevoljni in sumničavi, če bi sodišče takemu sosеду »za nagrado« odpuščalo dolgove.

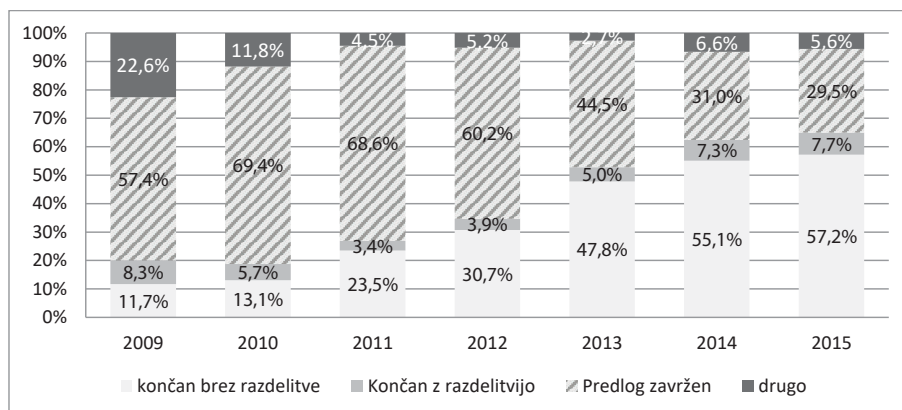
Čeprav živimo v državi z najbolj enakomerno razporejenim dohodkom v EU, živimo v prepričanju, da živimo v trdem svetu neoliberalizma in smo posledično kot družba zelo solidarni do ljudi iz t. i. socialnega dna, ki smo jim vedno znova pripravljeni pomagati. Kljub razmeroma obsežnemu sistemu socialne države in najbolj enakomerno razporejenemu razpoložljivemu dohodku v EU, se v teh primerih osebni stečaj razume kot dodatni steber socialne države, ki pomeni pravično rešitev pred agresivnimi upniki, ki bi zgolj za nekaj tisoč evrov radi prodali dom dolžnikov. Pri tem se skorajda ne upamo vprašati, ali niso številne življenjske zgodbe o prezadolženosti v resnici zelo podobne zgodbam propadlih obrtnikov, podjetnikov in prebivalcev srednjega sloja. Zelo objektivno gledano gre namreč v vseh primerih za podcenjevanje tveganj oziroma za prevzemanje tveganj, za katera se je izkazalo, da so bila nesorazmerna z njihovimi pričakovanji in željami oziroma ekonomsko z njihovim premože-

njem in njihovo sposobnostjo ustvarjati dohodek. Pri tem poudarjam, da je pomembna meja v tem razmišljanju pravica do dostojnega življenja, ki jo mora družba, ki temelji na socialni državi, vedno varovati. Resno in v Sloveniji zelo občutljivo vprašanje pa je, kaj pravica do dostojnega življenja obsega.

4.2. Temeljne statistične značilnosti končanih postopkov osebnega stečaja

V postopkih osebnega stečaja se nesorazmerno veliko število postopkov konča z zavrženjem, kar pomeni, da niso izpolnjene formalne predpostavke za začetek postopka osebnega stečaja (glej Sliko 6). Najpogostejša razloga za tako stanje sta (do leta 2014) neplačilo predujma za začetek postopka in nepravilno izpolnjena vloga za začetek postopka. Prav tako je zelo nizek odstotek postopkov, v katerih upniki dobijo vsaj neko poplačilo, in se giblje med 3 in 8 odstotki primerov.

Slika 6 – Način končanja postopkov osebnega stečaja v obdobju od 1. januarja 2009 do 31. decembra 2015.

Vir: Sodna statistika od 2009 do 2015. Izračun N. Mulec, 2016 (še neobjavljeno).

Še natančnejše podatke o »dogajanju« v osebnih stečajih ponujajo podatki, ki jih pripravlja Ministrstvo za pravosodje. Ob analizi zgolj postopkov, ki se niso končali z zavrženjem ali zavrtnitvijo, vidimo, da se pravzaprav 90 odstotkov postopkov konča brez razdelitve premoženja upnikom. Ob tem se dolžnikom dolгови odpustijo v približno 80 odstotkih primerov.⁶⁵ Ministrstvo objavlja tudi rezultate o višini poplačila upnikov, vendar v te rezultate, vsaj na podlagi

⁶⁵ Podatki o odpustu obveznosti za leto 2016 močno odstopajo, kar je skoraj zagotovo posledica načina vodenja (letne) statistike in ne realnega dogajanja, saj je težko verjeti, da bi se odstotek postopkov, pri katerih pride do odpusta obveznosti, tako drastično zmanjšal.

izkušenj iz postopkov stečaja nad pravnimi osebami⁶⁶ v celoti ne verjamem in jih sprejemam z določeno mero previdnosti.

Slika 7 – *Ex post* učinkovitost (končanih) postopkov osebnega stečaja.

Način končanja postopka osebnega stečaja	Leto 2013		Leto 2014		Leto 2015		Leto 2016	
	št.	% glavni	št.	% glavni	št.	% glavni	št.	% glavni
7 – končan z razdelitvijo	55	9,50 %	106	11,67 %	138	11,92 %	43	14,58 %
8 – končan brez razdelitve	524	90,50 %	802	88,33 %	1.020	88,08 %	252	85,42 %
skupaj	579		908		1.158		295	
delež (%) poplačila ¹	26 %		17 %		17 %		21 %	
končano odpust obveznosti	450		747		851		82	
% odpusta v glavnem	77,72 %		82,27 %		73,49 %		27,80 %	

¹ Glede pravilnosti izračuna višine poplačila upnikov sem skeptičen, saj vem, da so podatki iz istega vira napačni pri navajanju poplačila upnikov v postopkih stečaja nad pravnimi osebami.

Vir: Ministrstvo za pravosodje, marec 2016.

Iz kratke statistične analize je jasno, da je število postopkov osebnega stečaja v Sloveniji razmeroma veliko, da je pri tem skoraj 90 odstotkov stečajev »praznih« in da dolžniki v velikem odstotku uspejo doseči odpust obveznosti.

4.3. Novosti v postopku osebnega stečaja po novi ZFPPIPP-G

Novela ZFPPIPP-G je bila sprejeta konec marca 2016 in je začela veljati 26. maja 2016. Novela obširneje posega prav v institut osebnega stečaja, ki od uveljavitve leta 2008 ni bil pomembneje spremenjen ali prenovljen. Vsaj z vidika medijskega poročanja je bil glavni razlog za posege v ureditev osebnega stečaja negotovost javnosti in stroke zaradi številnih zlorab postopka odpusta obveznosti oziroma jeza in razburjenje javnosti, ob poročanju o različnih posameznikih, ki so se znašli (aktivno ali pasivno) v postopku osebnega stečaja. Novela na področje osebnega stečaja je prinesla kar nekaj sprememb, pri čemer so z vidika »obrambe« pred zlorabami verjetno najpomembnejše: podaljšano obdobje izpodbojnosti pravnih dejanj stečajnega dolžnika iz treh na pet let; na novo opredeljena dolžnost dolžnika, da sodeluje s sodiščem in z upraviteljem

⁶⁶ Glej J. Cepec, nav. delo (2016).

ter da se odziva na sodna pisanja in pozive; ter popolnoma spremenjen 399. člen ZFPPIPP, ki opredeljuje ovire za odpust obveznosti.

Čeprav bo podaljšano obdobje preizkusne dobe v praksi zagotovo prineslo pomembne učinke, te določbe ne bom posebej analiziral, saj je analiza z vidika tega prispevka, ki se sprašuje predvsem o tem, komu, kdaj in pod kakšnimi pogoji odpustiti obveznosti, nepotrebna, saj so izpodbojna pravna dejanja pri prezadolženih dolžnikih jasen znak nepoštenega in preračunljivega ravnanja, ki ni vredno odpusta obveznosti.

Za analizo pa je zelo zanimiv nov 399. člena ZFPPIPP, ki v prvem odstavku opredeljuje namen odpusta obveznosti:

»Namen odpusta obveznosti je **poštenemu in vestnemu stečajnemu dolžniku** omogočiti, da preneha tisti del njegovih obveznosti, ki jih ni zmožen izpolniti iz premoženja, ki ga ima ob začetku postopka osebnega stečaja ali ki ga lahko pridobi med postopkom osebnega stečaja do poteka preizkusnega obdobja.« (Poudaril J. C.).

Zakon nato v drugem odstavku opredeljuje dva položaja, pri katerih odpust ni dovoljen, in sicer v primeru pravnomočne obsodbe za kaznivo dejanje proti premoženju ali gospodarstvu⁶⁷ ter v primeru »dolžnikov povratnikov« ali dolžnikov, ki jim je bil odpust obveznosti v prejšnjih stečajih zavržen.

Nov tretji odstavek 399. člena ZFPPIPP ovire za odpust obveznosti opredeljuje z generalno klavzulo, po kateri:

»odpust obveznosti ni dovoljen, če iz ravnanj stečajnega dolžnika v zadnjih petih letih pred uvedbo postopka osebnega stečaja ali glede na njegov premoženjski položaj izhaja, da bi bil odpust obveznosti temu stečajnemu dolžniku v nasprotju z namenom odpusta obveznosti (v nadaljnjem besedilu: zloraba pravice do odpusta obveznosti).«

Generalna klavzula je dopolnjena z nekaterimi primeroma navedenimi izpodbojnimi domnevami takih dejanj v novem četrtem odstavku 399. člena.⁶⁸

⁶⁷ Menim, da ta ureditev sicer ni nujno povsem logična, saj je mogoče najti številne praktične primere storilcev kaznivih dejanj, ki so pravnomočno obsojeni za kazniva dejanja, ki spadajo pod poglavje kazniva dejanja zoper premoženje, vendar njihova insolventnost s temi kaznivimi dejanji ni nikakor povezana, hkrati pa zgolj na podlagi kaznivih dejanj ni mogoče vedno nujno sklepati o njihovi nevrednosti za odpust obveznosti. Če pa bi zakonodajalec menil, da je vsak storilec kaznivega dejanja nevreden odpusta obveznosti, potem bi bilo smiselno, da tudi na primer morilec, posiljevalec, storilec kaznivih dejanj nasilja v družini itd. onemogočimo odpust obveznosti v osebnem stečaju.

⁶⁸ Izpodbojne domneve, ki jih zakon opredeljuje v četrtem odstavku so:

»1. če je stečajni dolžnik v zadnjih petih letih pred uvedbo postopka osebnega stečaja ali po njegovi uvedbi dal neresnične, nepravilne ali nepopolne podatke,

Z vidika teorije o namenu odpusta obveznosti bo zelo zanimivo spremljati razvoj sodne prakse na tem področju in predvsem, ali bodo sodišča poleg nekaterih navedenih (izpodbojnih) domnev priznavala tudi druge okoliščine, ki so v skladu s tretjim odstavkom ovira za odpust obveznosti.

Nova opredelitev namena postopka odpusta obveznosti skupaj z uporabo generalne klavzule kot omejitve za odpust obveznosti in v kombinaciji s primeroma navedenimi izpodbojnimi domnevami (*praesumptio iuris*) v sistem odpusta obveznosti prinaša tisto prožnost, ki jo po mnenju mnogih sodišča do zdaj niso imela. Nomotehnična rešitev ureditve ovir za odpust obveznosti je logična, saj ni mogoče zajeti vseh možnih življenjskih položajev, pri katerih zakonodajalec ne želi, da se dolžnikom odpustijo njihove obveznosti. Menim, da zakon sicer še vedno ponuja premalo usmeritev pri razumevanju namena odpusta obveznosti, vendar hkrati sodiščem omogoča oziroma od njih celo zahtevala bistveno aktivnejšo vlogo pri opredelitvi tistih položajev, ki jih bomo šteli kot take, da nasprotujejo vestnosti in poštenju ter posledično ne omogočajo odpusta obveznosti. Pri lahko zgolj upamo, da množičnost postopkov osebnega stečaja (vsaj taki so bili včasih občutki pri prebiranju sklepov sodišč) sodišč ne bo tako preobremenjevalo, da ne bodo zmogla razviti konsistentne prakse ali še slabše, da so bodo omejevala »zgolj« s presojo primeroma naštetih izpodbojnih domnev. Menim, da je pri tem ključna naloga sodišča, da spretno krmari med Scilo in Karibdo, torej med preveč permisivno ureditvijo na eni strani, ki kar kliče po moralnem hazardu dolžnikov, ki bi lahko postali preveč »pogumni« pri zadolževanju in ustvarjali dodaten občutek nemoči in jeze pri povprečnem potrošniku, ki svoje obveznosti redno poravnava, in pred preveč strogo razlago na drugi strani, ki bi v nasprotju z modernimi ugotovitvami psihologije, teorije iger in ekonomije, dolžnike naravnost »porinila« v svet nedovoljenega ali celo deviantnega ravnanja.

ki jih davčni organ potrebuje za pobiranje davkov ali prispevkov, zaradi česar mu je pristojni davčni organ dodatno ali naknadno odmeril davek ali naložil plačilo prispevkov v znesku najmanj 4.000 evrov,

2. če je stečajni dolžnik v zadnjih petih letih pred uvedbo postopka osebnega stečaja z neresničnimi, nepravilnimi ali nepopolnimi podatki o svojem premoženjskem položaju v svojo korist ali v korist druge fizične ali pravne osebe pridobil posojilo, subvencijo ali pomoč iz javnih sredstev v znesku najmanj 4.000 evrov,

3. če je stečajni dolžnik v zadnjih petih letih pred uvedbo postopka osebnega stečaja prevzemal obveznosti, ki so nesorazmerne z njegovim premoženjskim položajem, ali če je razpolagal s svojim premoženjem neodplačno ali za neznatno plačilo,

4. če je stečajni dolžnik izvedel pravno dejanje, ki ima po 271. členu tega zakona značilnost izpodbojnega pravnega dejanja in je bil v skladu z 277. členom tega zakona uveljavljen zahtevek za izpodbijanje tega pravnega dejanja, ali

5. če lahko stečajni dolžnik glede na njegov premoženjski položaj v celoti izpolni svoje obveznosti.«

5. SKLEP

Ramsay poudarja, da je pravo tudi izraz (odraz) vrednot in da je področje osebnega stečaja stičišče dveh pomembnih pravnih in družbenih vrednot, in sicer pravila, da je treba dolgove vrniti, ter pravice do dostojanstva tistih, ki so napačno ocenili tveganja ali so jih prizadele nepričakovane okoliščine in tako svojih obveznosti ne morejo poravnati.⁶⁹ Odpust obveznosti je torej predvsem sistem osvoboditve dolžnikovega človeškega kapitala⁷⁰ v zameno za dolžnikovo sodelovanje pri poplačilu dolga. Je torej sistem, ki posamezniku omogoča, da bodo njegovi bodoči donosi iz njegovega človeškega kapitala pripadali njemu in ne njegovim upnikom.

Z vidika ekonomske analize prava morajo biti pravila postopka odpusta obveznosti oblikovana tako, da imajo tako upniki kot tudi dolžnik ustrezne spodbude za medsebojno sodelovanje, saj lahko zgolj sodelovanje pripelje do učinkovite rešitve prezadolženosti fizične osebe. Zato je iskanje tega kompromisa osrednja točka postopka osebnega stečaja. Oblikovanje ustreznih spodbud pa ni zgolj vprašanje gole pravne presoje, ampak predvsem tudi spoznanj psihološke, sociološke in ekonomske znanosti, predvsem t. i. vedenjske ekonomije. Drugače je namreč samo vprašanje časa, kdaj bodo kreditodajalci in drugi deležniki začeli razumeti posledice obsežnosti osebnih stečajev in bodo posledično začeli prilagajati svoje vedenje do potrošnikov, kar lahko splošno vpliva na višje obrestne mere, manjše možnosti zadolževanja ipd.

Za iskanje ustreznega ravnotežja med zahtevami upnikov po poplačilu terjatev in oblikovanju spodbud za dolžnikovo sodelovanje v postopku poplačila ne zadostuje stihijsko sprejemanje stanja in spreminjanje zakonodaje glede na »notranji občutek« zakonodajalca in splošno mnenje javnosti, ampak potrebujemo znanstveno-sistemske pristop, ki vključuje predvsem empirično raziskovanje.

Iz članka tako predvsem izhaja, da je na tem področju še zelo veliko prostora za nadaljnje raziskave, saj je bil namen tega prispevka zgolj postaviti osnovna teoretična izhodišča, ki jih je zdaj možno empirično raziskovati in s tem dodati meso na postavljeno teoretično okostje.

Čeprav so nove zakonske rešitve na področju osebnega stečaja zanimive, številne tudi potrebne in vse zagotovo vredne temeljitega premisleka in razprave, je treba opozoriti, da cilj insolvenčne zakonodaje ne more biti nadomeščanje skrbnosti upnikov pri nastanku in uveljavljanju njihovih terjatev, še zlasti pa ne more nadomeščati kazenskopravne in davčnopravne ureditve ter

⁶⁹ Ramsay, 2007, str. 256.

⁷⁰ T. Jackson, nav. delo: »*Discharge is principally a device for freeing up a debtor's human capital*«.

dela ustreznih organov pregona in nadzora. Insolvenčno pravo se mora otresti stigme, da je odgovorno za napake drugih pravnih področij in jasno postaviti meje javnega interesa, sploh v smislu, da trenutni sistem insolvenčnih postopkov (nepotrebno?) zelo bremeni proračun sodišč in s tem davkoplačevalce. Dosledno poudarjanje pomena javnega interesa v osebnem stečaju je razvidno tudi iz skoraj vseh člankov slovenskih avtorjev, ki pišejo o pomanjkljivostih in zlorabah osebnega stečaja, v katerih avtorji v skrbi za javni interes in pravičnost pišejo o mehanizmih, ki bi onemogočili zlorabo osebnega stečaja in oškodovanje upnikov. Pri tem moramo vendarle vnovič poudariti, da so upniško-dolžniška razmerja v osnovi stvar dispozicije pogodbenih strank in torej predmet civilnega prava. Za svoje terjatve morajo namreč skrbeti najprej upniki sami, stečajni postopek oziroma upravitelj in sodišče pa upnikom ne morejo s »čudežem samega postopka« omogočati poplačila upnikov, če upniki prej dve, tri ali pet let niso bili dovolj aktivni pri uveljavljanju svojih terjatev. Zato je potreben resen premislek, v kolikšnem obsegu in kako v postopku osebnega stečaja javni interes prevladuje nad dolžnostjo civilnih partnerjev, da poskrbijo za svoje legitimne premoženjske interese in v kakšnem obsegu je potreben prehod iz čistega civilnega prava in dispozicije strank v klasično kogentno pravno ureditev. Je za ta »prehod« dovolj že občutek »krivičnosti ob potencialnih zlorabah postopka« ali pa se z nami igra psihologija, prikazana v igri *Ultimat*?

Ob tem se je žal treba strinjati, da imamo Slovenci sami o sebi slabo mnenje, da si ne zaupamo in da smo prepričani, da bodo ljudje, če bo zato le najmanjša možnost, zakonodajo zagotovo zlorabili. Posledično v zakonodajo iz leta v leto uvajamo nova pravila, ki so namenjena bolj ali manj izključno preprečevanju oziroma oteževanju zlorab in hkrati pozabljamo na osnovne vrednote in paradigme prava, ki bi v razviti pravni državi morale več kot zadoščati pri preprečevanju zlorabe prava.

Literatura

- Barry Adler, Ben Polak in Alan Schwartz: Regulating Consumer Bankruptcy: A Theoretical Inquiry, v: *The Journal of Legal Studies*, 29/2 (2000), str. 585–613.
- Kent Anderson: Review Essay: The Explosive Global Growth of Personal Insolvency and the Concomitant Birth of The Study of Comparative Consumer Bankruptcy, v: *Osgoode Hall Law Journal* 42(2004), str. 661–680.
- Douglas G. Baird: Technology, Information, and Bankruptcy, v: *University of Illinois Law Review* 1(2005), str. 305–322.
- Dejan Bodul, Ivana Tomas Žiković: Advantages and Disadvantages of German Consumer Bankruptcy Model: Guidelines for Croatian Lawmaker, v: *Ekonomski vjesnik (Econviews)*, 27 (2014), str. 393–407.

- Ralph Brubaker: Consumer Credit and Bankruptcy: Assessing A New Paradigm, v: University of Illinois Law Review 1(2005), str. 1–8.
- Bürger Wirtschaftsinformationen, Debt Barometer 2015, <<https://www.buerger.de/en/news/surveys/debt-barometer-2015-personal-bankruptcies-fall-by-64-percent-the-fourth-consecutive>> (4. 3. 2016).
- Jaka Cepec: Anatomija korporacijskega insolvenčnega prava: Primerjalno-pravna in pravno-ekonomska analiza temeljev korporacijskega insolvenčnega prava. Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana 2016(a).
- Jaka Cepec: Ogledalo slovenskega insolvenčnega prava: pravno-empirična analiza učinkovitosti insolvenčnih postopkov nad gospodarskimi družbami v Sloveniji. Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana 2016(b).
- Jaka Cepec in Mitja Kovač: Carrots and sticks as incentive mechanisms for the optimal initiation of insolvency proceedings, v: Danube Law and Economics Review, 7(2016), str. 79–103.
- Drago Dubrovski: Novi ZFPPIPP: en korak naprej, dva nazaj, v: Pravna praksa, 27(2008) 29/30, str. 8–10.
- Gregor Dugar: Prenos premoženja na zakonca z namenom izigravanja upnikov, v: Podjetje in delo 40(2014) 1, str. 96–112.
- Rafael Efrat: The Evolution of Bankruptcy Stigma, v: Theoretical Inquiries in Law 7(2006), str. 365–393.
- Rafael Efrat: Global Trends in Personal Bankruptcy, v: American Bankruptcy Law Journal, 76(2002), str. 81–110.
- Rafael Efrat: The Moral Appeal of Personal Bankruptcy, v: Whittier Law Review, 20 (1998-1999), str. 141–171.
- European Commission, Flash Eurobarometer 354, Entrepreneurship in the EU and beyond Report, 2012, <http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_354_en.pdf> (6. 4. 2016).
- Eurostat, Gross debt-to-income ratio of households, <<http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/tec00104>> (3. 5. 2016).
- Eurostat, Gini Coefficient of equivalised disposable income (EU – SILC survey), <<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=tessi190>> (4. 5. 2016).
- Richard E. Flint: Towards a Moral Justification for Financial Rehabilitation of the Consumer Debtor, v: Washington and Lee Law Review 48(1991), str. 515–579.
- Gerrit De Geest in Guiseppe Dari-Mattiacci: Carrots Versus Sticks, v: Washington University School of Law Working Paper No. 09-09-03, 2009.

- David Hahn: Velvet Bankruptcy, v: Theoretical Inquiries in Law, 7(2006), str. 523–553.
- Charles G. Hallinan: The “Fresh Start” Policy in Consumer Bankruptcy: A Historical Inventory and an Interpretive Theory, v: University of Richmond Law Review 21(1986-1987), str. 49–160.
- Jan-Ocko Heuer: Rules and Norms of Consumer Insolvency and Debt Relief: A Comparison and Classification of Personal Bankruptcy Systems in 15 Economically Advanced Countries: Phd in Economic and Social Science, University of Bremen, 2014.
- Margaret Howard: A Theory of Discharge in Consumer Bankruptcy, v: Ohio State Law Journal 48(1987), str. 1047–1088.
- INSOL Europe, National Insolvency Statistics, <<https://www.insol-europe.org/technical-content/national-insolvency-statistics>> (4. 4. 2016).
- Thomas H. Jackson: The Fresh-Start Policy in Bankruptcy Law, v: Harvard Law Review, 98/7(1985), str. 1393–1448.
- Jason J. Kilborn: Behavioral Economics, Overindebtedness & Comparative Consumer Bankruptcy: Searching For Causes And Evaluating Solutions, v: Emory Bankruptcy Developments Journal 22 (2005-2006), str. 13–46.
- Sandi Kodrič: Nepravični predlogi kaznovani, v: Pravna praksa, 30 (2011) 2, str. 34.
- Miran Kos: Stečaj fizičnih oseb: potreba po uvedbi osebnega stečaja v Sloveniji?, magistrska naloga, Pravna fakulteta Univerze v Mariboru, Maribor 2006.
- Božena Križnik: Ameriški potrošniški povečujejo dolg, Slovenski ga zmanjšujejo, v: Delo, 9. julij 2014, <<http://www.delo.si/gospodarstvo/finance/ameriski-potrosniki-povecujejo-dolg-slovenski-ga-zmanjsujejo.html?iskalnik=Sonja%20Merljak,%20Helena%20Kocmur>> (6. 4. 2016).
- Boštjan Lajevec: Ovire za odpust obveznosti v postopku osebnega stečaja: evidenca vpisanih kaznivih dejanj, v: Pravna praksa, 33(2014) 36, str. 8–10.
- Maja Lajevec: Aktualna vprašanja postopka osebnega stečaja in odpusta obveznosti, v: Odvetnik, 56(2012), str. 35–38.
- Maja Lajevec, Aktualna vprašanja postopka osebnega stečaja in odpusta obveznosti, v: Odvetnik, 14(2012), str. 35–38.
- Maja Lajevec: Predhodni postopek v osebnem stečaju, v: I. strokovno srečanje Aktualna vprašanja insolvenčnega prava, zbornik, GV Založba, Ljubljana 2009, str. 80–90.
- Igor Livshits, James MacGee in Michèle Tertilt: Consumer Bankruptcy: A Fresh Start, v: The American Economic Review, 97/1 (2007), str. 402–418.

- Lynn M. LoPucki: Common Sense Consumer Bankruptcy, v: *American Bankruptcy Law Journal*, 71(1997), str. 461–482.
- Aljoša Markovič: Komu služijo brezplačni stečaji, v: *Pravna praksa*, 33(2014) 38, str. 6–8.
- John C. McCoid, II: Discharge: The Most Important Development in Bankruptcy History, v: *American Bankruptcy Law Journal* 70(1996), str. 163–193.
- Nataša Mulec: Odpust obveznosti v osebnem stečaju z analizo sodne prakse, magistrska naloga. Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana 2016 (še neobjavljeno).
- Jasna Murgel: Odprta vprašanja in dileme v postopku osebnega stečaja, v: I. strokovno srečanje Aktualna vprašanja insolventnega prava, zbornik, GV Založba, Ljubljana 2009, str. 73–79.
- Jasna Murgel: Vloga upravitelja v osebnem stečaju, v: III. strokovno srečanje Aktualna vprašanja insolventnega prava, zbornik, GV Založba, Ljubljana 2011, str. 91–98.
- Jasna Murgel: Osebni stečaj podjetnika, v: *Pravna praksa*, 29(2010) 8, str. 6–8.
- Jasna Murgel: ZFPPIPP: Poporodna faza postopka osebnega stečaja, v: *Pravna praksa*, 28(2009) 18, priloga, str. I–VIII.
- Anita Napotnik: Izterjava neplačil v rezervni sklad v primeru osebnega stečaja, v: *Pravna praksa*, 35(2016) 18, str. 19–20.
- Johanna Niemi-Kiesilainen: Consumer Bankruptcy in Comparison: Do We Cure A Market Failure or a Social Problem?, v: *Osgoode Hall Law Journal*, 37(1999), str. 473–503.
- OECD Data, Household savings, <<https://data.oecd.org/hha/household-savings.htm>> (5. 4. 2016).
- Nina Plavšak, Saša Prelič in Živko Bergant: Zakon o prisilni poravnavi, stečaju in likvidaciji (ZPPSL) s komentarjem in Zakon o finančnem poslovanju podjetij (ZFPPod) s komentarjem. GV Založba, Ljubljana 2000.
- Nina Plavšak: Osebni stečaj, v: *Pravosodni bilten*, Ministrstvo za pravosodje in javno upravo, CIP, 33 (2012), str. 147–160.
- Nina Plavšak: Zakon o finančnem poslovanju, postopkih zaradi insolventnosti in prisilnem prenehanju (ZFPPIPP) / razširjena uvodna pojasnila. GV Založba, Ljubljana 2012.
- Tjaša Radinja: Usoda neprijavljenih terjatev v osebnem stečaju, v: *Pravna praksa* 31(2012) 38, str. 12–13.
- Iain Ramsay: Models of Consumer Bankruptcy: Implications for Research and Policy, v: *Journal of Consumer Policy* 20(1997), str. 269–287.

- Iain Ramsay: Comparative Consumer Bankruptcy, v: University of Illinois Law Review 1(2007), str. 241–274.
- Iain Ramsay: U.S. Exceptionalism, Historical Institutionalism, and the Comparative Study of Consumer Bankruptcy Law, v: Temple Law Review, 87(2015), str. 947–974.
- Lilijana Selinšek: O vplivu osebnega stečaja kršitelja na njegovo odgovornost za prekršek, v: Pravna praksa, 33(2014) 28, str. 6–8.
- Jorg Sladič: O problematiki osebnega stečaja in stečaja zapuščine, v: Pravna praksa 27(2008) 26, priloga, str. II–VIII.
- Zoran Skubic: Osebni stečaj, kreditne pogodbe in učinkovitost varstva potrošnikov po pravu EU, v: Pravna praksa, 35(2016), str. 28–29.
- Zoran Skubic: Osebni stečaj – institut prihodnosti?, v: Pravna praksa 25(2006) 37, str. 11–13.
- Miha Šlamberger: Kazniva dejanja, povezana z osebnim stečajem, v: Pravna praksa 26 (2007a) 45, str. 18–19.
- Miha Šlamberger: Osebni stečaj, v: Podjetje in delo, 32(2006), str. 815–831.
- Miha Šlamberger: K predlogu osebnega stečaja, v: Pravna praksa 26(2007b) 44, str. 12–14.
- Miha Šlamberger: Predkupna pravica zakonca v osebnem stečaju, v: Pravna praksa 28(2009) 6, str. 10–12.
- Miha Šlamberger: Izpodbijanje v osebnem stečaju, v: Pravna praksa, 27(2008) 35, str. 13–14.
- Miha Šlamberger: Osebni stečaj, magistrsko delo. Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana 2005.
- Charles J. Tabb: Lessons from the Globalization of Consumer Bankruptcy, v: Law & Social Inquiry, 30(2005), str. 763–782.
- Charles J. Tabb: The Top Twenty Issues in The History of Consumer Bankruptcy, v: University of Illinois Law Review 1(2005), str. 9–31.
- Charles J. Tabb: The Historical Evolution of the Bankruptcy Discharge, v: American Bankruptcy Law Journal 65(1991), str. 325–371.
- Charles J. Tabb: The History of the Bankruptcy Laws in the United States, v: American Bankruptcy Law Journal, 3(1995), str. 5–51.
- The Insolvency Service, Individual Insolvencies by Location, England and Wales, 2014: Parliamentary Constituency Supplement, <https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/484740/Regional_Insolvency_Statistics_2014_-_Constituency_Supplement_Release_-_web_version.pdf> (4. 4. 2016).

- Lojze Ude: Osebni stečaj (stečaj nad premoženjem fizičnih oseb – nepodjetnikov), v: *Podjetje in delo*, 23(1997), 8, str. 1352–1361.
- Luigi Varanelli: Dolžnikov gospodarski kriminal, v: *Pravna praksa*, 24(2005)21–22, priloga, str. II–VII.
- Luigi Varanelli: Osebni stečaj – od rovaša do odpusta obveznosti, v: *Pravna praksa*, 26(2007) 41/42, str. 6–7.
- Luigi Varanelli: Pasti in nevarnosti osebnega stečaja, v: *Pravna praksa* 27(2008) 33, str. 6–8.
- Katarina Vodopivec: Postopek odpusta obveznosti, v: I. strokovno srečanje Aktualna vprašanja insolvenčnega prava, zbornik, GV Založba, Ljubljana 2009, str. 91–96.
- Katarina Vodopivec: Spremenjena določila postopka osebnega stečaja po noveli ZFPPIPP-C, v: *Pravna praksa*, 30(2011) 6–7, str. 11–12.
- Katarina Vodopivec: Novi postopek osebnega stečaja – insolvenčni postopek, v: *Pravosodni bilten*, 30(2009) 1, str. 99–109.
- Dida Volk: Aktualna vprašanja osebnega stečaja, v: *Pravna praksa*, 35(2016a) 5, priloga, str. I–VIII.
- Dida Volk: Izpodbijanje dolžnikovih pravnih dejanj v osebnem stečaju, v: *Pravna praksa*, 35 (2016b) 9, str. 6–9.
- Dida Volk: Stroški v postopku osebnega stečaja (in njihova izterjava), v: *Pravna praksa* 33(2014) 2, str. 14–17.
- Hung-Jen Wang in Michelle J. White: An Optimal Personal Bankruptcy Procedure and Proposed Reforms, v: *The Journal of Legal Studies*, 29 (2000), str. 255–286.
- Nana Weber: Spremembe insolvenčnega zakona prehitre, v: *Pravna praksa* 31 (2012) 47, str. 27–28.
- Thomas Wilhelmsson: Social force majeure – A New Concept in Nordic Consumer Law, v: *Journal of Consumer Policy*, 13(1990), str. 1–14.